

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Analýza potřeb mladých lidí opouštějících dětský domov
Bára Braunová

Plzeň 2023

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická
Katedra sociologie a sociální práce
Studijní program Sociální práce

Bakalářská práce

**Analýza potřeb mladých lidí opouštějících dětský
domov**

Bára Braunová

Vedoucí práce:

Mgr. Tomáš Hirt, Ph.D.

Katedra antropologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2023

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2023

.....

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Tomáši Hirtovi, Ph.D. za odborné vedení této práce, laskavost, vstřícnost a cenné rady. Dále bych ráda poděkovala všem dotazovaným za cenné informace a za spolupráci.

Obsah

Úvod.....	1
1 Dosavadní vědění a teoretické ukotvení problematiky	3
2 Ústavní výchova.....	6
2.1 Diagnostický ústav.....	7
2.2 Dětský domov.....	7
2.3 Dětský domov se školou.....	8
2.4 Výchovný ústav	8
3 Potřeby	9
3.1 Stimulanty a bariéry.....	9
3.2 Pojem potřeba	10
3.3 Teorie potřeb	11
3.3.1 Potřeby dle Ericha Fromma	11
3.3.2 Bradshawova typologie potřeb	11
3.3.3 Psychické potřeby podle Pražské školy vývojové psychologie a psychické deprivace.....	12
3.4 Analýza potřeb	15
4 Příprava na odchod z dětského domova	17
4.1 Fáze procesu přípravy na odchod z dětského domova.....	18
4.2 Podstata klíčového pracovníka.....	19
4.3 Projekty a organizace napomáhající v přechodu mladých dospělých do samostatného života	20
5 Metodologie	22
5.1 Charakteristika místa	22
5.1.1 Krátký vhled do historie DD.....	22
5.1.2 Současnost DD	23
5.1.3 Uvažování dotazovaných o zkušenostech s konkrétním DD.....	24
5.2 Případová studie	24
5.3 Cíl výzkumu	25
5.4 Metoda vytvoření dat.....	25
5.5 Způsob vytváření výzkumného souboru	26
5.6 Postup při výzkumu	26
5.7 Přehled dotazovaných	27
5.8 Etická opatření	28
6 Analýza a interpretace dat.....	29
6.1 Kategorie bariéry.....	29

6.1.1	Pěstování důvěry	29
6.1.2	Komplex samoty	31
6.1.3	Finanční problémy	32
6.1.4	Důvěra jen v sebe sama	34
6.1.5	Studený odchov	34
6.1.6	Udržování kontaktu s biologickou rodinou	35
6.2	Kategorie stimulanty	36
6.2.1	Vytvořený důvěřivý vztah s osobou	36
6.2.2	Pospolitosť	37
6.2.3	Vzpomínky na dětský domov	38
	Závěr.....	40
	Resumé	43
	Použitá literatura	44
	Přílohy	48
	Příloha č. 1 Tabulka s kódy.....	48
	Příloha č. 2 Charakteristika dotazovaných	49

Úvod

Ústavní výchova je řešeným tématem už několik let. Hovoří se o jejím zrušení, o podpoře kontaktu dětí s biologickými rodinami a o jiné formě péče, nežli je ta ústavní. Ústavní zařízení se však ze dne na den zrušit nedají a dětí, žijících právě v ústavní péči, je stále mnoho a častokrát nemají ani šanci dostat se do jakékoliv jiné formy náhradní péče. Tito lidé po dovršení dospělosti odcházejí do vlastních, samostatných životů, kde se setkávají se spoustou bariér, které častokrát musejí být schopni zvládat sami, bez pomoci kohokoliv druhého. A právě z tohoto důvodu je tato práce zaměřována na ústavní zařízení, konkrétně na léta po opuštění dětského domova.

Člověk odcházející do samostatného života z fungující rodiny odchází až ve chvíli, kdy si je jist sám sebou a dokáže se o sebe postarat i po finanční stránce. V případě problémů, nedostatku finančních prostředků, emocí, které nedokáže sám zpracovat a čehokoliv dalšího, má stále jistotu podpory své vlastní rodiny. Bohužel ne každé dítě, odcházející z ústavní péče, má takovýto vztah a oporu v někom vytvořenou.

Mladí dospělí po opuštění dětského domova bývají tak zvaně „hozeni do vody“. Právě v tomto okamžiku, v této nelehké době, může vznikat na jejich cestě k samostatnosti i spousta již zmíněných bariér. Mohou, ale i nemusí souviset s přípravou v dětském domově. Jistě se na této cestě objevují i určité motivy, které jsou pohonem pro dotyčnou osobu. Tyto motivy budu v této práci nazývat stimulanty. Pro umožnění jednoduššího přechodu do samostatného života vnímám jako podstatné zjišťovat, s jakými překážkami se tito lidé setkávali a setkávají.

V této práci si kladu za cíl identifikovat potřeby mladých dospělých po opuštění konkrétního dětského domova, a to na základě identifikace bariér a stimulantů, které se v životě těchto lidí objevovaly. Analytický postup, který v práci používám, spočívá ve dvou základních krocích: 1) Identifikace bariér a stimulantů, které informátoři a informátorky uvedli v souvislosti se svým odchodem z ústavní výchovy, a 2) určení potřeb, přičemž jako potřebu chápu hypotetický stav, kdy jsou bariéry minimalizovány a stimulanty maximalizovány.

V práci se nejprve věnuji teoretickému ukotvení problematiky. Dále se zaměřuji na stručné rozdělení ústavní výchovy. Následně popisuji samotné potřeby, pojetí bariér a stimulantů a představuji typologie potřeb tří autorů, kteří sloužili jako inspirace. Pokračuji informacemi o přípravě na odchod z dětského domova.

V metodologické části práce se věnuji charakteristice místa, které je stěžejní pro tuto práci. Následně vysvětluji a představuji jednotlivé kroky provedení výzkumu. V kapitole analýze a interpretaci dat uvádím konkrétní bariéry a stimulanty, které vzešly jako výsledné z provedených rozhovorů.

1 Dosavadní vědění a teoretické ukotvení problematiky

Celková problematika lidí opouštějících dětský domov (dále také jen DD), je velmi obsáhlým a těžce uchopitelným tématem. Již Matoušek (2007) upozorňuje na výsledky zahraničních studií, které poukazují na jinou mozkovou funkci dětí žijících v rodině a dětí žijících v deprivacním prostředí. Dle autora mají tyto děti (žijící v ústavních zařízeních) narušenou schopnost vciťování se do lidí. I v publikaci *Vývoj dětí v náhradních formách péče* je zmiňován Matějček, který poukazuje na tuto problematiku, převážně v období mezi jedním až třetím rokem dítěte. Dotyčný se následně ve více oblastech (i smyslových) vyvíjí pomaleji. Při zlepšení podmínek ústavní výchovy (dále ÚV) se tato problematika může obrátit k lepšímu. Co se týče sociálně-emoční oblasti vývoje, bylo by zapotřebí navazování hlubších vztahů (MPSV, 2011). To však není jednoduchá záležitost. *„Vztah pečujících osob k dítěti nemá v ústavním zařízení dostatečnou intenzitu ani kvalitu“* (Matoušek, 2019). Je tedy zřejmé, že se mladý dospělý odcházející z ústavní výchovy potýká s nelehkými podmínkami, souvisejícími s umístěním do ÚV v jeho dětských letech.

V současnosti je těžké nalézt velké množství výzkumů, které se věnují problematice jako je tato, jak uvádí Daněk. *„Nícméně samotná ústavní výchova stojí poněkud stranou zájmu odborné veřejnosti. Aktuální monografie chybí, starší publikace vzhledem k rychlému celospolečenskému vývoji rychle zastarávají“* (Daněk, 2022, s. 3). Když některé z nich uvedu, jedním z nich by byl určitě poměrně nový a v českém prostředí provedený výzkum, za jehož vznikem stojí Nadační fond Krok domů.

Nadační fond Krok domů provedl v roce 2020 průzkum s názvem: *Příprava mladých dospělých vyrůstajících v pobytových zařízeních na odchod do dospělého života*. Mezi potřeby vedoucí ke snazšímu přechodu z ústavní péče do samostatného života tento průzkum označil především navázání blízkého vztahu s důvěryhodným člověkem. Další z hlavních potřeb jsou důvěra a podpora v hledání motivace k růstu a rozvíjení vlastní identity, participace týkající se vlastního rozhodování, mít zprostředkované informace a zkušenosti s vlastním bydlením a zaměstnáním formou brigád (například). Vnímání podpory, také „zázemí“ v podobě bezpečných vztahů – mít možnost pochybit a vědět, že dotyčného nikdo nenechá v nesnázích (Švehla, Poláčková, 2020). Podstata důvěryhodného člověka je tématem, na které se zaměřila i zahraniční výzkumná studie.

Výzkumná studie provedená v Irsku soustředila svoji pozornost právě na spolupráci klíčového pracovníka v ústavním zařízení. Mladí lidé hodnotili vybudovaný vztah s klíčovým pracovníkem velmi pozitivně. Měli pocit většího bezpečí a jistoty, týkajícího se především přestupu do samostatného života. Klíčový pracovník mladým dospělým napomáhal k postupnému dosažení schopnosti nezávislosti a soběstačnosti. Výhodou pro klienty tohoto ústavního zařízení s přiděleným klíčovým pracovníkem bylo především navázání důvěrného a dlouhodobého vztahu s osobou, na kterou se mohli kdykoliv obrátit i po odchodu z ústavní péče (Swan, Holt, Kirwan, 2018).

Podstatou je tedy mít blízkou osobu, na kterou se daný jedinec může obrátit s jakýmkoliv problémem. K tomuto závěru došel další irský výzkum, který pokládal otázku směřovanou na potřeby mladých lidí po opuštění ústavní péče (Fiona Daly, 2012).

Další zahraniční výzkum, který se nezabývá potřebami, nýbrž zjednodušením opouštění DD, zmiňuje především rodinu. Mendes a kol. (2012) prezentují zjištěné informace ze svého výzkumu uskutečněného v Austrálii. Hovoří o pozitivním přechodu mladých dospělých z ústavní péče v souvislosti s pomocí jejich původních rodin. Dle autorů se situace, kvůli které bylo dítě z rodiny odebráno, mohla již změnit a navrácení do rodiny či udržování vazeb s rodinou může přinést pozitivní následky. Jedná se především o pozitivní vliv na identitu a sebevědomí mladých dospělých. Naopak, nenavázané či špatné vazby s rodinou přispívají k nízké sebeúctě a omezené důvěře. Uvádějí, že by pracovníci pracující s mladými dospělými měli vyvíjet snahu v pěstování pozitivních vazeb právě s rodinnými příslušníky a mapovat silné a slabé stránky těchto vztahů.

I v ČR jsou zařízení, která se snaží vytvářet vhodné okolnosti pro podporu spolupráce dítěte se svoji biologickou rodinou, například navštěvováním dítěte. Poskytují i psychologickou podporu při pobytu dítěte doma, když rodič potřebuje s něčím pomoci (SP, 2023). K tomuto se zmiňuje i projekt Společně po svých, který poukazuje zodpovědnou spolupráci rodiny s dítětem i přes jeho umístění v ústavním zařízení (Chábová a kol., 2022).

Další projekt, který rozhodně stojí za zmínění, je vědeckovýzkumný projekt Persist-Integrace dětí z dětských domovů do společnosti a jejich adaptace na trhu

práce. Představuje možná doporučení pro řešení mnohých úskalí, např. z výsledných poznatků vzešlo, že nejlepším způsobem předané zkušenosti jsou zkušenosti od lidí, kteří si přechod z DD do samostatného života sami vyzkoušeli. Tito lidé by byli schopni lépe seznámit děti v DD s problematickými aspekty, na které tehdy samotní nebyli dostatečně připravení (Persist, 2022).

2 Ústavní výchova

V této kapitole bude upřesněno, co si pod pojmem ústavní výchova můžeme představit, jaká zařízení zahrnuje a jak je ukotvena dle zákona. „*Zde je nutno zmínit skutečnost, že veřejnost laická i odborná často nemá jasno v jednotlivých druzích školských zařízeních*“ (Daněk, 2022, s. 4). Z tohoto důvodu považuji za důležité představit si jednotlivé druhy ústavního zařízení. V práci naváží také na přípravu dětí na odchod do samostatného života, která je také zákonem stanovena.

Jedná se o školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, nebo zařízení pro preventivně výchovnou péči ve školských zařízeních zahrnují diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav (Zákon č. 109/2002 Sb.).

Podle zákona č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních je potřeba, aby bylo každému dítěti zajištěno základní právo na výchovu a vzdělání pro každého, kdo je dítě pobývajícím ve školských zařízeních pro výkon ochranné výchovy, nebo ústavní výchovy anebo také v zařízeních pro preventivně výchovnou péči. To s odkazem na mezinárodní smlouvy, ústavní principy o lidských právech a základních svobodách. Tímto musí být dítěti vytvořeny podmínky pro to, aby se mohlo aktivně účastnit ve společnosti (Zákon č. 109/2002 Sb.).

Záměrem těchto zařízení je zabezpečit dětem od tří let do osmnácti let, eventuelně do devatenácti let, náhradní rodinnou péči ku prospěchu jeho zdravého vývoje, s patřičným vzděláním a výchovou, a to v případě, že bylo soudně rozhodnuto o ústavní, nebo ochranné výchově, či o předběžném opatření. Zařízení nadále spolupracují s rodinou a podporují ji ve věcech týkajících se dítěte. Poskytují pomoc při návratu dítěte do jeho původní rodiny, nebo při přechodu do náhradní rodinné péče (Zákon č. 109/2002 Sb.).

Dále tato zařízení poskytují podporu a pomoc rodičům, nebo jiným pečujícím osobám, kterým bylo dítě svěřeno do péče, a to při vzdělávání, výchově a při řešení potíží, spjatých s péčí o dítě. To vše z důvodu udržování a utužování rodinných vazeb a předcházení nejhorších závěrů směřujících k odebrání dítěte z rodinného prostředí. Dalším úkolem je „*předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů chování dítěte nebo narušení jeho zdravého vývoje, zmírňovat nebo odstraňovat příčiny nebo důsledky již*

vzniklých poruch chování a přispívat ke zdravému osobnostnímu vývoji dítěte“ (Zákon č. 109/2002 Sb., § 1).

2.1 Diagnostický ústav

„*Diagnostický ústav přijímá děti s nařízeným předběžným opatřením, nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou*“ (Zákon č. 109/2002 Sb., § 13). Podle výsledků provedených komplexních vyšetření a samotného zdravotního stavu dítěte i děti s uloženou ochrannou výchovou. Dále záleží na kapacitě jednotlivých zařízení, dětských domovů se školou anebo výchovných ústavů (Zákon č. 109/2002 Sb.).

Nyní se zaměřím na jednotlivé úkoly, které má dle zákona diagnostický ústav plnit. Jedná se o úkoly diagnostické, vzdělávací, terapeutické, výchovné i sociální, organizační a koordinační. Mezi úkoly diagnostické lze zařadit vyšetření pedagogické i psychologické, týkající se úrovně dítěte. Vzdělávací úkoly jsou zaměřeny na stanovení specifických potřeb individuálního jedince a jeho rozvoji osobnosti. Dále možnostem jeho úrovně dosažených dovedností a znalostí dítěte (vzhledem k věku dítěte). Terapeutické úkoly tohoto zařízení jsou směřovány ke zlepšení a napravení chování dítěte, či nápravě narušených sociálních vztahů jedince, formou psychologické a pedagogické činnosti. Výchovný a sociální úkol je zaměřen na rodinnou situaci a sociálně-právní ochranu dítěte. V případě potřeby se zabývá a zajišťuje i zdravotní vyšetření. Organizační úkoly jsou orientované na umístění dítěte do diagnostického ústavu. Jedná se například o komunikaci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, při které se řeší návrh na nařízení předběžného opatření. Dále se také zabývají přichystání vyjádření pro soudy ohledně daného zařízení, kam bude dítě umístěno. A poslední, koordinační úkol je zaměřen především na sjednocení, rozvinutí a zhodnocení funkčnosti postupů diagnostických zařízení v územním obvodu, spolupráce státní správy a s osobami, které se zabývají péčí o děti (Zákon č. 109/2002 Sb.).

2.2 Dětský domov

Dětský domov je pro děti s nařízenou ústavní výchovou od tří let věku do osmnácti let, nebo pro nezletilé matky se svými dětmi. Pokud dítě dosáhlo již osmnácti let a nadále se připravuje na výkon svého budoucího povolání, může v zařízení pobývat nejdéle do svých dvaceti šesti let. Jedním z hlavních úkolů je plnit především činnosti

sociální, výchovné a vzdělávací. Jedná se vždy o děti bez těžké duševní poruchy, tudíž tyto děti studují na základní škole, která není součástí zařízení. Zařízení má za úkol individuálně přistupovat ke každému dítěti a věnovat se mu dle specifických potřeb, které jedinec má (Zákon č. 109/2002 Sb.).

2.3 Dětský domov se školou

Dětský domov se školou je na rozdíl od samostatného dětského domova určen dětem, kterým byla diagnostikována závažná porucha chování, nebo je potřeba výchovně léčebné péče z důvodu duševní poruchy. Dále jsou zde děti, kterým byla nařízena ochranná výchova, nebo nezletilé matky s dětmi, které splňují výše popsané podmínky pro umístění v dětském domově se školou. Jedná se zde o děti od šesti let věku až do ukončení povinné školní docházky (Zákon č. 109/2002 Sb.).

Jestliže se stane, že dítě během povinné školní docházky již nesplňuje daná kritéria pro nutné docházení do školy, která je součástí dětského domova, a problémy pominuly, ředitel dětského domova může zažádat o přeložení dítěte do školy nacházející se mimo dětský domov (Zákon č. 109/2002 Sb.).

V případě, že dítě po ukončení povinné školní docházky stále nemůže z důvodu závažné poruchy chování studovat běžnou střední školu mimo ústavní zařízení a zároveň dítě neuzavře pracovní právní vztah, bude přesunuto do výchovného ústavu (Zákon č. 109/2002 Sb.).

2.4 Výchovný ústav

Výchovný ústav plní vzdělávací, výchovné a sociální úkoly. Jedná se o děti od patnácti let věku se závažnou poruchou chování, u kterých byla nařízená ústavní výchova, nebo ochranná výchova, dále o nezletilé matky s dětmi, nebo o děti vyžadující výchovně léčebnou péči (Zákon č. 109/2002 Sb.).

3 Potřeby

Vzhledem k tomu, že potřeby zkoumané skupiny budu určovat na základě identifikace bariér a stimulantů, které informátoři uvedli v souvislosti se svým opouštěním zařízení ústavní výchovy, uvedu nejprve, jak s otázkou bariér či překážek, resp. s otázkou stimulantů či motivací zachází odborná literatura a následně představím teorie potřeb, které mi byly inspirací při tvorbě výzkumného východiska.

3.1 Stimulanty a bariéry

Protože svůj zájem směřuji k bariérám i stimulantům, se kterými se jednotliví lidé po opuštění ústavní péče setkávají, budou zde vysvětleny i tyto pojmy – bariéra a stimulace.

Pojem stimulace je dle Hertlové a Hertla (2000) je považována za nějakou vzpruhu, která jedince nabudí k určitému výkonu či počinu. Ke stimulaci může docházet jak vně, tak i uvnitř. Jestliže se jedná o venkovní stimulanty, jedná se o podněcování například blízkými osobami, okolím a další. Jedná-li se o stimulaci vnitřní, jsou zde na mysli například přání.

„Motivace je souhrnné označení pro motivy a jejich působení. Definovat je proto třeba motiv“ (Říčan, 2010, s. 96). Autor v tomto smyslu vysvětluje význam pojmu motus, jakožto pohyb, přenesený z latiny. Jde tedy o jakousi „sílu“, která „něco“ přivede k pohybu nebo k určité činnosti. To „něco“ může znamenat jak fyzickou věc, kterou přivedeme do pohybu, tak například různé pochody v naší hlavě. *„Často se o motivu mluví jako o potřebě, zvláště když se má zdůraznit nedostatek nějakého žádoucího předmětu“* (Říčan, 2010, s. 96).

Stimulant bude jakýsi jev, či prvek, který bude dotyčnou osobu motivovat a posouvat kupředu. Pro někoho to může být například dosáhnout nějakého vzdělání, pro dalšího člověka tímto stimulantem může být založení si vlastní rodiny. Motivem může být jednoduše cokoli, ať malá záležitost, tak i záležitost větších rozměrů. Vždy se však jedná o velmi individuální a mnohotvárnou věc, ve které se jedinec nemusí shodovat s ostatními lidmi. Z tohoto důvodu je předpokladem, že ani v této práci nebudou stimulanty jednotlivých účastníků výzkumu jednotné, nýbrž rozmanité.

Bariéry pak mohou být fyzické, psychické i symbolické. U bariéry fyzické se jedná především o nějakou formu překážky, která nás určitým způsobem omezuje ve

výkonu. Psychické bariéry souvisejí tedy především s omezením týkající se společnosti, například omezení z důvodu zvyklostí určité kultury, norem a mnoho dalších (Hertl, Hertlová, 2000). Symbolická bariéra spočívá v tom, že určitý jedinec je na základě určitého znaku zařazován do určité kategorie, a na základě tohoto zařazení k němu vnější okolí přistupuje. Takový přístup ze strany druhých lidí (jejich očekávání) může omezovat možnosti jedince, který je takto kategorizován. Na základě symbolických znaků (např. barva pleti) lidé projevují své emoce. Mnohokrát je to reakce vžitá, běžná, kterou si daný jedinec nemusí uvědomovat. Samotné učení tohoto symbolického chování nemusí být vědomé. Symboly mohou být verbální i neverbální (Jandourek, 2012).

Bariéry budou vnímány jako hypotetický jev, který zkoumané osobě brání v nějakém jednání, v nějakém fungování. Bariéru si představuji jako opravdovou překážku, nacházející se v cestě jednotlivce, která mu svým výskytem, či přítomností narušuje přímý a plynulý směr. V tomto kontextu tedy samostatný život, který se jednotlivec snaží vést po opuštění dětského domova.

3.2 Pojem potřeba

Potřeba je dle psychologického slovníku definována jako pocit nějakého nenaplnění, vnitřní pud něco získat. Dle autora to může být i pocit přeplnění (Hertl, Hertlová, 2000). Plhakova (2003) zmiňuje dle Madsena (1972) potřeby, které definuje Murray „*konstrukt označující sílu v oblasti mozku, která organizuje vnímání, myšlení, snažení a jednání v určitém směru, s cílem změnit existující neuspokojivou situaci*“ (In Plhakova, 2003, s. 366).

S definicí potřeby Hartla a Hartlové (2000), kteří zmiňují pocit nadbytku, uvádí podobné vymezení potřeb i MPSV. Dle autorů Souhrnného katalogu potřeb a kompenzací je definicí potřeby „*Stav charakterizovaný dynamickou silou, která vzniká z pocitu nedostatku nebo přebytku, touhou něčeho dosáhnout v oblasti biologické, psychologické, sociální nebo duchovní. Naplnění potřeb směřuje k vyrovnání a obnovení změněné rovnováhy organismu-homeostaze*“ (MPSV, 2012, s. 5).

Z psychologického pojetí potřeb vycházejí profese, zaměřené na pomoc lidem. Když nositel potřeb, osobnost, nějakou potřebu má, znamená to, že dané osobě něco chybí a motivuje jí to k tomu, aby svoji potřebu uspokojila. Potřeby mohou být různé, v některých směrech jsou vnímány na stejné úrovni, v některých naopak od těch

základních, po ty nejvyšší. Základními mohou být biologické potřeby a těmi vyššími například spirituální/duchovní potřeby (Matoušek a kol., 2013). Potřeba je tedy něco, co nám schází, co postrádáme a každý z nás se je snaží uspokojovat.

Jestliže se však potřeby neuspokojují, nebo je nelze uspokojit, může nastat strádání. Například Matějček a Langmeier (2011) hovoří o deprivacní situaci. Jedná se o stav, ve kterém se dané dítě nachází z důvodu neuspokojení některých, velmi důležitých psychických potřeb, to pak přináší následky. Deprivacní situací může být například izolace od rodiny.

3.3 Teorie potřeb

Hlavním teoretickým východiskem pro tuto práci je teorie potřeb a analýza potřeb. Proto nyní představím tři teorie potřeb, se kterými přišli jednotliví autoři. Budou představeny typologie potřeb, které jsou považovány v souvislosti s touto prací za nejpodstatnější.

3.3.1 Potřeby dle Ericha Fromma

Pro Fromma je velmi důležitý vztah mezi společností a jednotlivcem, přičemž je samotný jednatelce společnosti ovlivňován. Rozlišuje dva typy potřeb (Vágnerová, 2005).

První jsou vztahové potřeby. U tohoto typu je zaměření spíše na autonomii jednotlivce vůči společnosti, i přes to, že je jí stále ovlivňovaný, jakožto její součást. Mezi tyto potřeby patří zachování a rozvoj sebe sama, své identity, jedinečnosti. Zároveň v souvislosti být součástí společnosti, zapadnout, patřit někam, navazovat a prohlubovat vztahy. Potřeba vyvíjet se spirituální cestou, dále potřeba všestranné přirozenosti (Vágnerová, 2005).

Druhým typem jsou kognitivní a aktivační potřeby. Tento typ je zaměřený více na poznání a porozumění. Mezi potřeby patří například pochopení smyslu, potřeba mít nějaké cíle a vize, potřeba využití své existence k něčemu smysluplnému. Dále potřeba poznání, pochopení okolního světa a další (Vágnerová, 2005).

3.3.2 Bradshawova typologie potřeb

Člověk může mít velké množství různorodých potřeb, důležité je však najít rozdílnost mezi těmi, které jsou například naším pohonem a napomáhají nám k tomu, dosáhnout nějakého cíle, a mezi těmi sociálními. Jako příklad mohu uvést potřebu

získat titul v nějakém vysokoškolském oboru, který mi napomůže přiblížit se k vykonávání mého vysněného zaměstnání, zde by se jednalo o potřebu, která je spíše přáním. Potřeby však mohou být i sociální (MacKay, 2005).

Jonathana Bradshawa představuje čtyři typy potřeb. První je potřeba normativní, druhou je potřeba pociťovaná, třetí vyjádřená a v poslední je potřeba komparativní. Nyní je jednotlivě představím a postupně vysvětlím (MacKay, 2005).

První, normativní potřeba je odvoditelná již z názvu. Jedná se o předem stanovenou normu, která je určena nějakým odborníkem či výzkumníkem a podléhá například předem zjištěným studiím. Pro jednoduchou představu lze uvést krevní tlak. Krevní tlak má jasně stanovené hodnoty, které jsou považované za normální (MacKay, 2005). Pokud se neslučují s hodnotami, které jsou považovány za normu, vymykají se stanovené normě. Stejným způsobem tak tedy může každý z nás uvažovat nad velkým množstvím věcí.

Druhý typ potřeb, potřeba pociťovaná, vzniká na základě dotazování jedinců, kterými se dotýčný zabývá. Problém však nastává pak v případě, že někteří jedinci se mohou bát své opravdové potřeby dát najevo z důvodu strachu, nebo z přesvědčení, že u nich pomoc není na místě. Dalším úskalím může být to, že je potřeba zaměněna s přáním (MacKay, 2005).

Třetí potřebou je potřeba vyjádřená. Je velmi podobná potřebě pociťované, avšak zde se již jedná o jednání jedince. V tomto případě lze hovořit například o podání žádosti o určitou službu. Zjednodušeně řečeno, jedná se o kroky, směřující k uspokojení svých potřeb (MacKay, 2005).

Čtvrtou potřebou je potřeba komparativní. Předpokladem je to, že určitá skupina lidí má stejné anebo velmi podobné potřeby (MacKay, 2005).

3.3.3 Psychické potřeby podle Pražské školy vývojové psychologie a psychické deprivace

Oldřich Matoušek a kol. (2013) ve své knize *Metody a řízení sociální práce* popisují psychické potřeby podle Pražské školy. Jedná se o potřebu stimulace, potřebu smysluplného světa, potřebu jistoty a bezpečí, potřebu identity a potřebu životní perspektivy. Dle Matouška a kol. (2013) tato typologie potřeb lépe umožní porozumět situaci jedince a přicházet na možnosti, jak případnou deprivaci řešit.

Potřeba stimulace – je velmi podstatné, aby dítě mělo dostatek podnětů (ani málo, ani příliš) pro správný vývoj. Podněty dítě učí poznávat svět a rozvíjet samotného jedince. Kdyby mělo dítě málo anebo moc podnětů, vzbuzuje to v něm nezáměr. Podněty by měly být také ani příliš složité, nebo naopak jednoduché, takové podněty by v dítěti mohly vyvolávat strach. Dále je podstatná i různorodost podnětů, se kterými se jedinec seznamuje a každodenně obklopuje. Není vhodné, aby byl obkloповán například jen podněty, které aktivují pouze jeden smysl. Uspokojením této potřeby se napomáhá především k vývinu CNS (Matoušek a kol., 2013).

Potřeba podmínek smysluplného světa – tato potřeba napomáhá dítěti k tomu, aby se zvládalo efektivně učit. Jedinec potřebuje být se světem seznamovaný postupně, připravovaný na něj a potřebuje se dokázat orientovat v podnětech, které ho obklopují a rozeznávat souvislosti mezi nimi. To samé platí i pro lidi okolo něj. Potřebuje rozumět jejich chování. Děti, které mají v útlém věku kolem sebe až příliš lidí (například děti v dětských centrech) se dokáží pak hůře orientovat, to z toho důvodu, že nemají postupné navykání si na jednu osobu a porozumění například grimasám, hlasu a další. Tyto děti mají následně ztížené sociální učení a běžné začleňování se do společnosti (Matoušek a kol., 2013).

Matějček a Langmeier (2011) tuto potřebu nazývá potřebou vnější struktury. Dítě si dle autorů potřebuje z chaotického světa kolem sebe udělat svět, kterému postupně začíná rozumět. Dítě musí mít možnost setkávat se s rozličnými podněty, ve kterých má možnost hledat spojitosti a souvislosti, ze kterých se mu pak stává svět více smysluplným. Touto formou se samo od sebe učí a nabývá nových dovedností a znalostí.

Potřeba jistoty a bezpečí – dítě potřebuje osobu, se kterou bude mít hluboce silný a dlouhodobý vztah, který představuje jistotu a bezpečí. Tento vztah ho učí přijímat lásku a druhým lidem ji dávat. Tím, že má jedinec takto hluboký vztah, například s matkou, napomáhá tomu, aby do budoucna dokázal fungovat jako samostatná jednotka, která ví, že je mu tato osoba jistotou. Touto osobou je zprvu především matka, později se jimi stává širší okruh lidí, nebo třeba kulturní vzor. V dospělosti bývá partner ten, kdo je pro jedince jistotou a bezpečím, následně i jeho vlastní děti (Matoušek a kol., 2013).

Autor zde nazývá tuto osobu tzv. specifickým sociálním objektem, jak tuto potřebu nazval Matějček s Langmeierem (2011). Aby se vše výše popsané naplnilo, dítě potřebuje tento „objekt“ najít a hluboký a úzce spjatý vztah si s daným člověkem vytvořit. Dle autorů k tomuto hledání „objektu“ nepřistupuje dítě samo o sobě pouze pasivně. Některé děti, které takto blízký stav nemají se svojí matkou, si tohoto člověka hledají sami. Například právě v institucionální péči. Dítě si tento vztah může nahrazovat i objektem, jako je například hračka. Nenahradí ho samozřejmě úplně, ale je na tu danou věc citově vázané a zaplňuje si tím to „místo“, které je z důvodu nenaplnění tohoto kontaktu prázdné.

S potřebou jistoty a bezpečí lze propojit i samotou. Chábová (2022), výkonná ředitelka nadačního fondu Krok domů, hovoří o tom, že se mladí dospělí po odchodu z dětského domova velmi často setkávají a bojují se samotou. Po celou dobu v dětském domově byli součástí rodinné skupiny, tedy kolektivu několika dětí, se kterými žili v jedné bytové jednotce. Po osamostatnění se a opuštění ústavní péče se tedy najednou ocitnou sami. Hledají nějakou další komunitu, do které by mohli patřit. To však dle Chábové často vede například ke sklonu k drogám. Dotyčný má pocit, že „někam zapadne“, bude součástí nějaké komunity za předpokladu, že dělá to, co druzí.

Potřeba osobní identity – potřeba „být sám sebou“, mít své místo, své hodnoty, být nezastupitelný a je možno pokračovat dál. Dítě ví, že do nějaké skupiny osob patří (rodina), která ho vede a napomáhá mu k tvorbě sebevědomí a svědomí. První roli přijímá v době, kdy ví, že jeho matka či pečující člověk od něho něco očekává, a to samé i dítě od matky. Později přijímá role i v jiných vztazích a postupem času se stává jedinečnou osobností (Matoušek a kol., 2013).

Matějček a Langmeier (2011) tuto potřebu popisují jako potřeba osob nesociálního významu – jedná se o potřebu vlastní integrity, nezávislosti a naplnění. Do určité doby je „organizátorem“ veškerého dění v dětském světě matka. Později nastává ale zlom, kdy se dítě začíná samo stávat svým „organizátorem“. Začíná činnosti zkoušet a dělat samo a nastává potřeba autonomního jednání. To že dítě samostatně zvládá spoustu činností, naplňuje jeho „já“ a stává se to nadále motivem k tomu se dále rozvíjet. Úkol matky, či pečující osoby je stále nezastupitelný. Je zapotřebí napomáhat dítěti v postupném odkrývání hodnot a cílů dítěte, které jsou velmi podstatnými při tvorbě dětského „já“. Dále pracuje s dítětem na ohodnocení jeho

vlastního sebevědomí, což je v tomto období, kdy si dítě tvoří svoji osobnost, velmi podstatné.

Právě v souvislosti s hledáním vlastní identity hovoří Chábová (2020) o problematice, se kterou se mladý dospělý velmi často setkává po odchodu z dětského domova. Dotyčný se snaží zjistit informace o tom, odkud pochází, ke komu patří. S hledáním vlastní identity začíná zjišťovat i informace týkající se jeho biologické rodiny, ze které byl v minulosti odebrán (pokud s nimi není v kontaktu). Tímto způsobem tedy může nastat i návrat mladého dospělého do předchozího domova.

Potřeba životní perspektivy – potřeba smyslu života, budoucnosti. Potřeba mít možnosti v budoucnosti a dosáhnout jich vzniká již od dětství a velmi úzce se pojí s potřebou jistoty a bezpečí. Daný jedinec má potřebu neustále překonávat například současné podmínky ve kterých žije a stav, ve kterém je, a proto je důležitá budoucnost. Může pro člověka představovat jakousi naději (Matoušek a kol.,2013).

3.4 Analýza potřeb

„Jedná se o analytický postup, jehož cílem je odhalit a označit mezery, nalézt nedokonalosti a reagovat na ně prostřednictvím intervenčních programů, které vyvstávají z toho, co analýza zjistí“ (MPSV, 2022, s.25). Analýza potřeb se dá využít prakticky vždy, když chceme provádět zjištění v jakémkoliv odvětví lidské činnosti, při kterém zkoumáme lidské potřeby. V České republice je dle autora tohoto textu málo užívaná, ač přináší mnoho potřebných dat, které vedou ke vzniku plánu naplnění těchto potřeb (MPSV, 2022). Autor hovoří i o tom, že výsledky, které analýza potřeb přinese, vyžadují i „připravenost“ na odhalení chyb, nebo jiných nedostatečných „prvků“ (přístup ke klientům, práce pečovateli...), které žádají o úpravu či změnu. Výsledky mohou být v rozporu s tím, co si služba myslí, že klienti potřebují a tím, co klienti služby opravdu potřebují (MPSV, 2022). Nenaplněné potřeby mohou definovat jak experti například dle statistik, tak samotní uživatelé služby, jejich nejbližší okolí, či větší cílová skupina (Matoušek a kol., 2011).

Již je odborně definováno, co přesně potřeba znamená dle autorů a jimi vymezených typologií, či sociálně zaměřených odborných děl. Když bych měla tuto práci opírat o jednu z uvedených typologií, byla by to Bradshawova typologie potřeb (MacKay, 2005). Zde se zaměřím na dva typy potřeb, a to normativní a pocíťované. Výše byly tyto potřeby definovány, nyní si je tedy upravím na pozici tohoto výzkumného

bádání. Potřebou normativní je taková potřeba, která byla již stanovena nějakým odborníkem. Bude se jednat o psychické potřeby Pražské školy (Matoušek a kol, 2013).

Z dlouhodobého pozorování a uskutečnění velké spousty výzkumných šetření, týkající se dlouhodobě vyrůstajících dětí právě v ústavním zařízení, dochází odborníci ke zjištění, že se v určitých oblastech objevují odchylky od normy, která bývá považována za běžnou. A to převážně v oblasti sociální a vývoji osobnosti (Matějček a kol., 1997).

Dále se zaměřím na potřeby pocíťované. V následující analýze budu tedy sledovat pocíťované překážky a stimulanty, abych na jejich základě normativně stanovila potřeby ve smyslu odstranění bariér, resp. posílení stimulantů. Naplněnou potřebou tedy je hypotetický stav, kdy jsou bariéry minimalizovány a stimulanty maximalizovány.

4 Příprava na odchod z dětského domova

Tato část života dětí, nacházejících se v ústavní výchově, bývá jednou z velmi podstatných. Proto ji i zde popíši. V tomto období se mladý dospělý učí tomu, co ho jednou v samostatném životě bude čekat. Právě systematická příprava dětí na odchod z dětského domova může být pozitivem a stimulantem, který dotyčným v začátcích samostatného života napomohl. Nebo naopak mohla vzniknout bariéra nedostatkem, nebo opomenutím nějaké banální znalosti či dovednosti, po vstupu do samostatného života.

Pokud DD přípravu neprovádí, je pravděpodobné, že mladý dospělý odchází do samostatného života s naivními a iluzorními představami o životě, které mohou dotyčným způsobit další nesnáze (Persist, 2022).

Dle vyhlášky je stanoveno, že zařízení by mělo pro podporu přípravy na odchod z dětského domova poskytovat bytovou jednotku, nebo více bytových jednotek, pro jedno dítě na jednu bytovou jednotku, nebo maximálně pro skupinu o třech dětech. Dítě, které do této bytové jednotky bude umístěno muselo dosáhnout minimálně šestnácti let věku a splňovat ostatní kritéria vycházející z vnitřních řádů zařízení (Vyhlášky č. 438/2006 Sb.).

Ředitel je zároveň povinný nejméně 6 měsíců před odchodem mladého dospělého informovat tamní obecní úřad obce s rozšířenou působností. Dále je ředitel zařízení povinen zprostředkovat kontakt mladému dospělému se sociálním kurátorem, pokud tak dotyčný chce a pokud odchází ze zařízení z důvodu zletilosti (Zákon č. 109/2002 Sb.).

Také je těmto mladým lidem poskytnuta věcná pomoc, nebo jednorázový peněžitý příspěvek. Dále může mladý dospělý využít možnosti poradenské pomoci ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, týká se hledání bydlení a zaměstnání. I po odchodu z ústavního zařízení má možnost poradenské pomoci v případě nepříznivé životní situace (Zákon č. 109/2002 Sb.). Běhounková (2012) však hovoří o tom, že nikde není stanoveno, jak dlouho je tato pomoc poskytována. Autorka dále tvrdí, že je příprava dětí na odchod z ústavního zařízení neúplná a že záleží především na tom, jak k přípravě nahlíží samotné zařízení a jeho zaměstnanci. *„Legislativní ošetření přípravy na odchod ze zařízení institucionální výchovy a ošetření*

následné podpory postihuje pouze zlomek z celé problematiky“ (Běhounková, 2012, s. 154).

Situace mladých dospělých lidí, odcházejících z ústavní péče do vlastního života je velmi složitá a pro samotného jedince náročná. Je tedy především na samotném zařízení a pracovnících v něm (samozřejmě záleží i na vůli a snaze jednotlivce), aby mladého dospělého dostatečně připravili na situace, se kterými se v běžném životě může a bude setkávat.

4.1 Fáze procesu přípravy na odchod z dětského domova

Právě v tomto stádiu může být počátek vzniku některých bariér, či naopak vznik stimulantů. Jedná se o velmi důležitou fázi, kterou by dětský domov neměl opomíjet. Z této fáze si mladí dospělí mohou odnášet jak negativa, tak pozitiva, které je nějakým způsobem posouvají dál, nebo naopak brzdí při vstupu do samostatného života. Proto je podstatné hovořit i o těchto fázích přípravy na samostatný život mladých lidí.

Dle Běhounkové (2012) by tato příprava na odchod z dětského domova měla být dlouhodobým a systematickým procesem, který se dělí na tři fáze, a to zahájení, průběh a návrat. První fáze, tedy zahájení, by měla probíhat již od doby, kdy dítě do samotného zařízení nastoupí. Druhá fáze by měla být započata během umístění dítěte do zařízení. Tato fáze dle Běhounkové zahrnuje vymezení určitého pracovníka, který se dítěti bude věnovat, jde o tzv. klíčového pracovníka. Tento proces by měl zahrnovat veškerou přípravu jedince, dovednosti, znalosti, příprava na budoucí zaměstnání a další. Ve třetí fázi, fázi návratu, se jedná o období, kdy mladý dospělý odchází do samostatného života, nebo se vrací do své původní rodiny. V této fázi je podstatný doprovod odborníkem, který mu na této cestě pomůže, na koho se bude moct dotýčný obrátit v případě nutnosti.

V již zmíněné poslední fázi může nastat problém i v tom, že se mladí dospělí velmi často vrací ke svým původním rodinám, z důvodu řešení bytové situace. Problém, nastává v případě, kdy rodina do této doby nepracovala na změně své situace, kvůli které bylo dítě tehdy z rodiny odebráno, tudíž se mladý dospělý opět vrací do „patologického rodinného prostředí“ o kterém hovoří Gottwaldová (2006). Mladý dospělý pak může být zneužit či okraden právě svými nejbližšími, jako například rodinou. Proto je dle Gottwaldové (2006) velmi podstatná odborná poradenská pomoc.

O návratu k biologické rodině hovoří i Chábová (2022), jak již bylo výše zmíněno. Spojuje tuto problematiku jak s hledáním vlastní identity, tak s pocitem samoty. Dodává poznatek, že dle průzkumu Příprava mladých dospělých na samostatný život, se mladí dospělí snaží velmi často zavděčit například svým rodičům, vyvíjejí snahu být milováni a často přistupují na nevhodné způsoby, jako je půjčení peněz pro své rodiče. Tím si tedy budují problémy do budoucnosti, jako je například zadlužení se. Opět se tedy setkávají s určitým způsobem zneužití svými nejbližšími lidmi.

Z toho tedy vyplývá, že potřeba odborné pomoci je velmi podstatnou právě v konečné fázi, kdy mladý dospělý přechází do samostatného života, nebo zpět do své původní rodiny. Nyní krátce představím příklad dobré praxe, který byl představen v časopise Sociální práce. Jedná se o čtyři úrovně/fáze přípravy na odchod z ústavní péče dle Spišákové-Pecinové (2015).

Autorka článku mluví o čtyřech fázích. Jedná se o přijímání, adaptaci a samotné osamostatnění. Uvádí, že se s klienty pracuje na úrovni několika oblastí, které jsou vzájemně propojované. Těmito oblastmi jsou: emocionální oblast, která obnáší vše, co si mladý člověk již prožil, co ho nějakým způsobem poznamenalo a nadále ho to může ovlivňovat, například situace z rodinného prostředí, psychická deprivace a další. Druhá oblast se zabývá prací v podobě již získaných zkušeností, dovedností, vztahu k práci, k financím a další. Třetí oblast se zabývá vzděláním, vlastním vztahem ke vzdělání, učení se novým věcem, kdy samotná motivace v osobnostním rozvoji hraje velkou roli. Čtvrtou oblastí je pak zdraví, péče o vlastní osobu, zájem se o své zdraví, což podle autorky po většinu času u těchto lidí nebývá na prvním místě (Spišáková-Pecinová, 2015).

4.2 Podstata klíčového pracovníka

Běhounková (2012) v souvislosti s fázemi procesu příprav na odchod z dětského domova uvádí, že by mělo mít každé dítě v ústavní péči svého klíčového pracovníka. Tento pracovník by měl hledět na potřeby, cíle a zájmy dítěte, zároveň by bylo v jeho kompetencích sestavit a věnovat se individuálnímu plánu jedince. Na podstatu klíčového pracovníka odkazuje i irská výzkumná studie, uvedená již na začátku této práce (Swan, Holt, Kirwan, 2018).

Jak tedy uvádí Běhounková (2012) a zároveň výsledky uvedené výzkumné studie, každé dítě by mělo mít přiřazenou individuální osobu, která pro něho bude důvěrníkem

i pomocníkem zároveň. Prostřednictvím této osoby by měl mladý dospělý alespoň jistotu pomoci v nepříznivé životní situaci, ve které by se během svého života mohl ocitnout.

Chábová (2022) také zmiňuje důležitost důvěryhodného člověka, který bude pro dítě od počátku příchodu do zařízení oporou. Upozorňuje na problematiku nedostatečně utvořeného vztahu sociální pracovníka, nebo sociálního kurátora s dítětem. Sociální pracovník není schopen vytvořit si tento důvěrný vztah s dítětem z důvodu méně častého kontaktu s dítětem. Na kurátora pro dospělé jsou mladí lidé odkazováni většinou až po odchodu z ústavní péče. Z tohoto důvodu platí to samé, mladý dospělý s kurátorem pro dospělé nemá vytvořený vztah, není pro něho důvěrnou osobou, za kterou by přišel v době potřeby. Proto Klára Chábová doporučuje zapojení do příprav na odchod z DD jak sociálního pracovníka, tak například neziskových organizací, při čemž dojde ke vzájemnému doplňování a úspěšnějšímu vstupu s oporou do samostatného života.

Na spolupráci všech těchto složek upozorňuje i MPSV (2023). Mladí dospělí po dovršení dospělého věku mohou využívat služby sociálního kurátora. Do té doby na ně dohlíží pracovník OSPOD (Orgán sociálně-právní ochrany dětí). Je potřeba, aby právě v přechodné fázi všichni společně spolupracovali.

Mnoho dětí přichází do ústavního zařízení z podmínek, ve kterých si mohly prožít traumatické zážitky, které mohou mít vliv i na hlubší vztahy, se kterými se dítě v životě bude setkávat (Chábová a kol., 2022). Článek v časopisu Sociální práce (2023) upozorňuje na vhodnost zavedení i terapeutických složek do vzdělání pracovníků, kteří s těmito dětmi v ústavním zařízení následně pracují. Jako příklad dobré praxe uvádí zkušenosti s terapeutickým vychovatelstvím na Slovensku.

4.3 Projekty a organizace napomáhající v přechodu mladých dospělých do samostatného života

Jak bylo výše zmíněno, dle Chábové a kol. (2022) je vhodné spojit práci sociálních pracovníků DD s neziskovými organizacemi, které vytvářejí různorodé programy sloužící k lepší přípravě a adaptaci mladých dospělých do života. Těchto neziskových organizací, projektů, fondů a dalších, existuje mnoho. Jedná se například o projekt Patron. Tento projekt vyvíjí snahu ve vytvoření vztahu s pozitivním vzorem (dospělé osoby) s mladým člověkem v dětském domově. Smyslem je vybudovat si

silné pouto mladého člověka s tímto dospělým jedincem, který napomůže mladému dospělému v cestě za osamostatněním. Patron je tedy projektem, který se snaží pracovat právě na již výše zmíněném problému, chybějící důvěrné osoby (Múzy dětem, z. s., 2023).

Správný start je projektem směřujícím svoji pozornost k této cílové skupině ihned po jejich opuštění DD. Jeho záměrem je co nejsnazší průběh a integrace do běžného života. Umožňují těmto lidem účastnit se různorodých kurzů a seminářů, které jim slouží jako příprava na samostatný život. Zapojením se do tohoto projektu si mladí dospělí „zajistí dohled“ i ve svém volném čase. Projekt se snaží zamezit tomu, aby se mladí dospělí dostali do patologického prostředí (Správný start s.r.o., 2018).

Obecně prospěšná společnost Dejme dětem šanci o.p.s., jejímž posláním je napomoci mladým lidem například s hledáním zaměstnavatele, patronů, osob, které se rozhodnou tyto lidi podporovat, či hledáním dárce a další (Dejme dětem šanci o.p.s., 2021).

Nadační fond Krok domů je zaměřen na podporu projektů snažících se o změnu k lepšímu fungování systému ústavní výchovy. Dále na změny v systematické přípravě dětí na odchod z ústavní výchovy a na spolupráci jednotlivých aktérů, zabývajících se touto tematikou (Krok domů, 2023).

Také organizace Yourchance, která má pod sebou několik projektů napomáhajících mladým dospělým v dětských domovech. Jedná se například o projekt Začni správně, nebo Domovy sobě. Dále vede projekt Podnikavost a Finanční gramotnost do škol (Yourchance o.p.s., 2023).

5 Metodologie

V této části práce se budu věnovat převážně výzkumu. V rámci práce považuji za podstatné krátce popsat charakteristiku místa, které je velmi spjaté s tématem práce. Dále popíši už samotné a jednotlivé kroky postupu při výzkumu.

5.1 Charakteristika místa

Pro tuto práci považuji za důležité čtenáře seznámit i s místem, ve kterém byl výzkum uskutečněn. Jedná se o konkrétní dětský domov. Z důvodu etických opatření a zachování anonymity jednotlivých informátorů, jejichž životní příběhy jsou nedílnou součástí této práce, bude dětský domov pojmenován jinak než svým opravdovým názvem. V této práci tedy píše o dětském domově s pseudonymem Pampeliška.

5.1.1 Krátký vhled do historie DD

Domov Pampeliška byl poprvé otevřen v roce 1986. Kapacita zařízení byla 45 dětí. Původní záměr objektu měl sloužit jako mateřská škola, ve výsledku bylo však rozhodnuto pro to, aby se z budovy stal dětský domov. Tomu však prostory budovy nebyly přizpůsobeny a náleželo tomu tak mnoho úprav (Interní materiály DD).

Dětský domov Pampeliška tehdy začal spolupracovat i s jednou z univerzit, která DD poskytla keramické výrobky z katedry výtvarné výchovy. Tyto výrobky byly věnovány na ozdobení interiéru dětského domova. Venkovní prostory byly vybaveny pískovištěm a bazénky pro děti. Děti měly sportovní vybavení všech druhů a materiálně nestrádaly. Uvnitř budovy měly k dispozici i hudební nástroje, televizory, gramofony a mnoho dalšího. Materiální zabezpečení bylo tedy dostatečné, ale podstatné bylo pro dětský domov zajistit i jiné potřeby nežli tyto. Pro děti zde umístěné byl tento domov opravdu jediným domovem, který měly. Proto se po roce 1989 začaly dít změny, které si dětský domov „přinesl“ ze zahraniční praxe, a to zavedení rodinného systému (Interní materiály DD).

Později se započalo s budováním nové části domova, tedy celým novým pavilónem, který později sloužil jako přípravný prostor pro děti, které budou v brzkých časech opouštět dětský domov a odcházet do samostatného života. V této budově měly tyto děti možnost pobývat a zvykat si na samostatné vedení domácnosti (Interní materiály DD).

Od roku 1994 začal dětský domov získávat bytové jednotky, které napomohly zahájení rodinného způsobu výchovy. Později, roku 2002 bylo na základě Zákona 109/2002 Sb. provedeno mnoho změn, od způsobu výchovy dětí až po samotné složení rodinných skupin, kdy se počet přeměnil na 6-8 dětí na jednu rodinnou skupinu s různým věkem dětí pro větší podobu obvyklé rodiny (Frouzová, 2009).

Dle kroniky dětského domova se děti účastnily například i výměnného pobytu s dětmi z dětského domova v Německu. Na dovolenou DD zařizoval i zahraniční pobyty, například v Řecku, ve Vysokých Tatrách, v Itálii, Francii, Německu, Rakousku a další (Interní materiály DD). Tomuto tvrzení vypovídají i určité pasáže z provedených rozhovorů, kde se informátoři sami o těchto zážitcích zmiňovali. Například: *„Já jsem si díky dětskému domovu užil výměnný pobyt, jeli jsme do Francie, do Belgie, do Německa, prostě Itálie, tam jsme jeli k nim do děčáku, ten děčák jel pak sem“*. (Radim, dotazovaný č. 3).

Dotazovaný č. 5 zdůrazňoval i porovnání tohoto dětského domova s ostatními v ČR. Vzhledem k tomu, že s DD Pampeliška jezdil po celé ČR na turnaje ve fotbale, měl spoustu možností řešit situaci domova i s dětmi, žijícími jinde. *„Já jsem s naším domovem jezdil hodně na turnaje. Já jsem fotbal hrál a všechno možný, tak bych řekl, že tady ten náš je jeden z nejlepších českých domovů. A to jsem se setkal jakoby s lidma po celé republice, co jsme jezdili, jo a říkali to i oni, co jsem se takhle bavil s lidma z různých domovů, třeba i z druhého konce republiky“* (Adam, dotazovaný č. 5).

5.1.2 Současnost DD

Z pohledu současnosti je maximální kapacita DD 56 dětí. Vše se odehrává celkem v sedmi rodinných skupinách. První tři rodinné skupiny mají zázemí v centrální budově DD. Zbývající rodinné skupiny žijí v centru města v upravených bytových jednotkách. Sedmou rodinnou skupinu tvoří adolescenti, připravující se na samostatné žití po opuštění dětského domova. V každé rodinné skupině se průběžně děti učí chodu domácnosti a samostatnosti. Mluvím-li o mladých dospělých, kteří již dosáhli osmnácti let a nadále prostřednictvím žádosti zůstávají v dětském domově po dobu studia či přípravy na zaměstnání, mají možnost využití chráněného bydlení a malometrážních bytů, které pod dětský domov patří (Interní materiály DD).

5.1.3 Uvažování dotazovaných o zkušenostech s konkrétním DD

Z provedených rozhovorů s informátory vzešlo, že každý z nich má na dětský domov Pampeliška velmi dobré vzpomínky. Často se opakují výpovědi o velmi dobrém finančním zajištění tohoto domova. Dotazovaní vzpomínají jak na podporu jejich vlastních zájmů (zájmové kroužky a další), tak na zájezdy do zahraničí, jak již bylo výše zmiňováno. Velmi často se setkávali s ostatními dětmi a byli zvyklí žít ve společnosti jiných, jak například uvádí jedna z informátorek *„No a nejradši vzpomínám na tu pospolitost, zázemí, zážitky, ne každý se dostane k moři, na hory a tak. Ale nechtěla bych být už nikdy dítětem, když si vzpomenu, co všechno jsem si prožila doma“* (Klára, informátorka č. 1).

Další z dotazovaných vyprávěla o vysvobození formou přesunu do dětského domova *„Já jsem to u sestry neměla úplně v pohodě, takže pro mě to byla záchrana a byla jsem tam šťastná. Tam prostě ty děcka se mají líp než mnohdy děcka z rodin. Ano nemají tam nějakou tu rodičovskou lásku, ale prostě jezdí na tábory, na pobyty, prostě všechno, co se týče školy, škola v přírodě, lyžák, všechno se jim děcák snaží zajistit“* (Anna, informátorka č. 2).

Během rozhovorů bylo opravdu mnohokrát informátory zdůrazňovaný vděk a dobré vzpomínky spjaté se zážitky, které byly dotyčným dětským domovem zprostředkovávány. *„Já jsem třeba byla vděčná, že jsem tam byla jo, protože jsem dostala daleko víc, než jsem dostala doma, dokavad' jsem potřebovala nějaký oblečení, tak mi na to dali peníze. Jeli jsme na nějaký výlet. Dostala jsem na to taky peníze“* (Veronika, informátorka č. 4).

Dětský domov Pampeliška se zdá být vnímán i širším okolím jako jedno z lépe prosperujících zařízení tohoto typu, které se snaží alespoň po této ekonomické stránce zajistit dětem hezké vzpomínky na dětství. Prostřednictvím uskutečněné praxe (ač v jiných zařízeních s jinou cílovou skupinou) a shromažďování informací k mé osobní rešerši, formou rozhovorů s odborníky, kteří přicházejí do styku s touto cílovou skupinou lidí, mi byly zprostředkovávány názory stylu *„Dětský domov Pampeliška je výběrovým dětským domovem“* a další. I tyto názory mnohé vypovídají.

5.2 Případová studie

„Základním a jedním z nejrozšířenějších typů výzkumu v rámci kvalitativního přístupu je případová studie. V centru pozornosti tohoto typu výzkumu je případ.“

Případem rozumíme objekt našeho výzkumného zájmu, kterým může být osoba, skupina, organizace atd.“ (Miovský, 2006, s. 94).

Jedná se tedy o kvalitativní výzkum, při kterém byla zvolena případová studie z důvodu porozumění celistvosti životního příběhu lidí, účastnících se na výzkumu. Pomocí podrobné analýzy jednotlivých případů, dokáží specifikovat dané bariéry a stimulanty, vyskytující se v životech jednotlivců po opuštění zařízení. Následně lze vytyčit jednotlivé potřeby zúčastněných osob.

5.3 Cíl výzkumu

Cílem tohoto výzkumu je zjištění, jaké potřeby se vyskytují u mladých dospělých po opuštění DD. Naplnění cíle bude provedeno přes identifikaci bariér a stimulantů, se kterými se dotazovaní setkávali v období po osamostatnění. Následně budou určeny potřeby. Potřebu chápu jako dosažení hypotetického stavu, kdy jsou bariéry minimalizovány a stimulanty maximalizovány. Jedná se o velmi náročnou fázi života této skupiny lidí, proto se očekává, že se během osamostatnění po několika letech strávených právě v konkrétním dětském domově, určité bariéry a stimulanty objevily. Toto zjištění může později napomoci konkrétnímu dětskému domovu v práci s klienty.

Hlavní otázkou výzkumu je: S jakými bariérami a stimulanty se mladí dospělí setkávali po odchodu z dětského domova? Podotázkou, která byla pokládána jednotlivým informátorům je: Jaký je Váš příběh?

5.4 Metoda vytvoření dat

Metodou vytvoření dat jsou hloubkové rozhovory s jednotlivými informátory. Informátoři jsou lidé, kteří již z konkrétního dětského domova odešli do samostatných životů. Každý z nich se potýká s rozdílným příběhem, proto byla zvolena volba uskutečnění hloubkových rozhovorů. Pomocí těchto rozhovorů je poskytnut prostor pro vyslechnutí jedinečných příběhů dotazovaných, porozumění potřebám a emocím jednotlivce. Rozhovory nebyly nijak upravovány a vyskytují se v nich i nespisovné výrazy. Byly takto zanechány pro svoji autentičnost.

Polostrukturovaný rozhovor bývá jednou z forem velmi často využívaných právě v souvislosti s kvalitativním výzkumem. Pro tuto formu rozhovoru je specifické mít předem připravený postup, podle kterého se bude rozhovor odvíjet (Reichel, 2009).

V případě rozhovorů k tomuto výzkumu byla stanovena pouze jedna otázka, která napomohla jednotlivým dotazovaným rozvinout jejich příběh do detailů. Během rozhovoru, když bylo zapotřebí, byly položeny další dvě otázky a to: „Co považujete za největší bariéru?“, dále „Co považujete za největší motivaci, nebo stimulaci?“. Tyto dvě otázky byly dopředu připraveny, ale použity jen v případě, že se dotazovaný o těchto aspektech nezmínil během vyprávění svého příběhu sám.

5.5 Způsob vytváření výzkumného souboru

Způsob výběru informátorů byl proveden skrze metodu záměrného výběru. Jedná se o jednu z nejčastěji používaných metod výběru v souvislosti s kvalitativními výzkumy. Při záměrném výběru vyhledáváme a kontaktujeme jednotlivce, či skupiny, které splňují předem stanovená kritéria. Jako tyto kritéria můžeme pro příklad označit určité vlastnosti, které by daný člověk, nebo skupina, měla splňovat. Může se jednat o nějaký stav, kterým se tito lidé vyznačují (Miovský, 2006).

V tomto výzkumu byli za pomoci tamních sociálních pracovníků a zaměstnanců DD Pampeliška cíleně osloveni určití jednotlivci. Ti po souhlasu s provedením rozhovorů byli zapojeni do výzkumu.

5.6 Postup při výzkumu

Výzkum se začal odvíjet od prvotního kontaktu s dětským domovem Pampeliška. Na setkání bylo prodiskutováno téma mé bakalářské práce a možný přínos výsledků samotnému dětskému domovu. Poté, prostřednictvím získaných kontaktů od zástupkyně ředitele tohoto dětského domova, byli zkontaktováni informátoři. Bylo uskutečněno celkem 5 rozhovorů, tři s ženami, dva s muži. Setkání s účastníky výzkumu a rozhovory s nimi uskutečněné, byly prováděny až do doby, kdy se získávaná data začala postupně opakovat a nepřicházela data nová. Každý z rozhovorů byl jinak dlouhý a uskutečněn na různých místech. Prostředí rozhovoru vždy vybral samotný dotazovaný, to z důvodu co nejvyššího komfortu pro dotazované. Pro každého informátora představovalo příjemné prostředí něco jiného. Rozhovory se tedy konaly v prostorách zařízení dětského domova Pampeliška, v kavárně, v přirozeném prostředí informátora (tedy online formou) a v parku. Rozhovory jsem nahrávala přes diktafon, který byl zapnut na mobilním telefonu. Každý ze zúčastněných byl předem informován o nahrávání rozhovoru.

Po nahrání rozhovorů následovalo jejich přepisování. Při přepisu rozhovoru jsem ponechala slova, včetně nespisovné češtiny tak, jak je dotazovaný užil. Po přepisu rozhovorů jsem užila kódování. „Kódování nám pomáhá data popsat. Kód je symbol přiřazený k úseku dat tak, že ho klasifikuje nebo kategorizuje“ (Hendl, 2005, s. 228). Jednotlivé symboly, či označení kódu, které jsou využity, by měly být spjaty s výzkumnými otázkami a se zkoumanými tématy. Autor hovoří o dvou úrovních kódu. Jedna úroveň přiřazuje kódy k určitým částem textu přepsaného rozhovoru, druhá úroveň pracuje s kódy předchozí úrovně a řadí je do částí dle témat (Hendl, 2005). Reichel (2009) hovoří o kódování jako o rozdělování větších částí získaných dat či údajů, na menší segmenty, které se následně pojmenovávají, třídí a postupným opakováním se data zpřesňují.

Postup, který jsem využila pro tento výzkum bylo tedy určení dvou hlavních kódů (bariéry a stimulanty) a jejich následné rozšiřování dalšími subkategoriemi, které se k dané kategorii váží a představují podskupiny hlavních pojmů. Pojmenování těchto podskupin je odvozené z použitých slov a spojení, které daní informátoři užili sami. Mohou se zde objevit i hovorové výrazy. Tímto způsobem se zachovává autentičnost (Miovský, 2006). Tento proces byl mnou několikrát opakován pro přesnější identifikaci dat. Byly hledány další vztahy mezi jednotlivými kódy, kategoriemi a subkategoriemi. Postupem opakování tohoto procesu se kódy dále třídily. Následně vznikaly i pojmy, které nebyly dopředu očekávané a vznikly až na základě výpovědí jednotlivých dotazovaných, tyto kódy jsou označeny jako in vivo kódy (Strauss, Corbinová, 1999). Jednotlivé kódy a jejich interpretaci popíši níže v příslušné části práce.

5.7 Přehled dotazovaných

Jedná se o osoby, které v minulosti trávily buď celé své dětství, nebo určitou část dětství v dětském domově Pampeliška. Absolvovali tedy systematickou přípravu na odchod z tohoto DD, ovšem každý jiným způsobem, v jiných letech a s jinými vychovateli. Jedná se o rozdílné osoby, které nejsou jednou a tou samou generací. Každá z osob má svůj osobní a specifický příběh. Navzájem je však propojuje jedno místo. Vzhledem k anonymitě osob byl každé z nich vytvořen pseudonym. Charakteristika dotazovaných je umístěna v příloze č. 2.

Pro přehlednost je níže přiložena tabulka dotazovaných osob.

Dotazovaný	Pohlaví	Věk, ve kterém opustil(a) DD
Klára	Žena	26 let
Anna	Žena	18 let
Radim	Muž	18 let
Veronika	Žena	21 let
Adam	Muž	22 let

Tabulka č. 1, Zdroj: Vlastní

5.8 Etická opatření

Před uskutečněním rozhovoru byl každému z informátorů představen záměr výzkumu, každý z dotazovaných měl tedy možnost pro to se rozhodnout, zda se tohoto výzkumu bude účastnit, nebo naopak. Před provedeným výzkumem byl každým ze zúčastněných udělen informovaný souhlas a jednotliví dotazovaní byli informováni o anonymitě, potřebných náležitostech výzkumu a ochraně jejich osobních údajů (Miovský, 2006).

Anonymita se zajistila formou vymyšlených pseudonymů jednotlivých účastníků a konkrétní dětský domov, který je v práci popisován, dostal také specifické a pro tuto práci vytvořené jméno, neodpovídající jménu opravdovému. Přepis rozhovorů nebude přikládán v příloze. To z důvodu zachování co největší anonymity účastníků výzkumu. V rozhovorech je častokrát detailně vykreslován životní příběh informátora, přes který by bylo možno identifikovat dotyčnou osobu.

6 Analýza a interpretace dat

Interpretace dat je rozdělena na dvě části. Jedná se o dvě kategorie hlavních kódů, jimiž jsou bariéry a stimulanty. Jak již bylo výše v této práci zmíněno, účastníkům výzkumu byla pokládána pouze jedna hlavní otázka a to: Jaký je Váš příběh?

Na tuto otázku reagovali všichni ze zúčastněných převyprávěním svého životního příběhu od úplného začátku, tedy od doby, kdy byli odebráni z rodiny a přesunuti do zařízení dětského domova Pampeliška. Prostřednictvím získaných odpovědí byly jednotlivé stimulanty a bariéry příslušně kódovány. Pod hlavními kódy vznikly další, menší segmenty, které si následně představíme. Tabulka s kódy je umístěna v příloze č. 1.

6.1 Kategorie bariéry

Některé bariéry jsou již na základě teoretických východisek definované. Bariéru představuje například absence důvěrné osoby o které hovoří odborníci, například Běhounková (2012) a možné navrácení se do biologické rodiny (Gottwaldová, 2006). Daněk (2022) vychází ze svého výzkumu a zmiňuje také finanční gramotnost mladých dospělých a problematiku s ní spjatou. I ta se tedy objevuje mezi hlavními překážkami, se kterými se mladí dospělí setkávají. Bariéry jsou pro větší přehlednost dále děleny na psychické, fyzické či symbolické.

6.1.1 Pěstování důvěry

Jedná se o jednu velmi často opakující se bariéru, ke které se vyjádřili všichni informátoři. Většina z dotazovaných sama od sebe vyprávěla, že po opuštění dětského domova se ocitli v nějaké nesnazi. Z většiny případů si však museli poradit sami, neměli nikoho, komu by se s problémem chtěli, nebo dokonce mohli, svěřit. Velmi často hovoří o chybějící osobě, se kterou by měli navázaný silnější a důvěřivý vztah, který by se alespoň z malé části podobal vztahu rodičů se svým dítětem a který by přetrval i po opuštění DD. Jedná se o očekávanou bariéru, která byla předpokládána již z předem prostudované literatury. O chybějící důvěrné osobě, či klíčovém pracovníkovi, který by tento vztah mohl nahradit, se zmiňuje v posledních letech spousta odborníků, pohybujících se v této sféře. Tuto bariéru lze považovat normativní potřebu, spjatou s potřebou jistoty a bezpečí (Matoušek a kol, 2013). Tuto bariéru řadím mezi psychické bariéry.

Dotazovaný, pod pseudonymem Radim, hovoří o pěstování důvěry s určitou osobou „*Opět narážím na to, že by tady měl být někdo takovej. Neříkám psycholog, já to slovo nemám rád. Já nemám rád psychology. Tady by měl bejt kamarád, nebo kamarádka a nemusela by tady bejt každéj den. Ale ukázat jim, že umí třeba něco jo, a navázat spojení a už se tam pěstuje ta důvěra*“ (Radim, informátor č. 3). Radim se k tomuto tématu vyjadřoval opravdu nespočetněkrát. Upozorňoval i na to, že ze strany vychovatelů byla velká snaha o tvorbu tohoto vztahu, důvěry, ale i přes to nebyli vychovatelé schopni vytvořit si takový vztah s každým z dětí.

Informátorka č. 4 má dodnes vytvořený hezký vztah s jednou z vychovatelek, ale sama během rozhovoru, při vyprávění ohledně svých stěžejních problémů po opuštění uvedla, že toto téma nechtěla řešit ani s vychovatelkou, nepožádala ji tedy o pomoc v době, kdy ji potřebovala. „*Ale tehdy jsem to neřešila ani s tou tetou z děcáku, pro mě jako ta finanční stránka byla vždycky takový jako tabu předtím, že jsem o tom jako nechtěla s nikým mluvit, až vlastně teďka s tím posledním přítelem, co jsem., tak teprve jsem se mu s tím svěřila, že ty finanční problémy jsem takovýhle měla*“ (Veronika, informátorka č. 4).

Informátor Adam narazil v rozhovoru i na sociální kurátory, na které tito mladí dospělí po opuštění dětského domova bývají odkazováni. „*Vím, že jsou kurátoři, ale já je neznám a nedokážu si představit, že ve dvaadvaceti zvednu telefon a řeknu „Ahoj, Maruško kurátorko, jsem Adam a jsem v háji, pomoc mi, je 12 hodin v noci a jsem na Hlaváku““* (Adam, informátor č. 5). Z dostupných zdrojů i z výpovědí těchto lidí je zřejmé, že vztahy se sociálními kurátory nebývají dostatečné pro to, aby v tomto člověku daná osoba viděla důvěrníka, kterého může požádat o pomoc. Informátor s pseudonymem Adam hovořil i o návaznosti péče i po opuštění ústavního zařízení, minimálně po dobu jednoho roku. „*Kdyby tam byl prostě někdo, kdo by ještě s těma dětma pracoval dál. Dohlížel, prostě ještě klidně rok po odchodu. Nedělat za něj nic, ale jenom dohlížel. A když by byl nějaký krok jako fakt špatnej, tak až pak by zasáhl. Já bych to prostě přiděloval. On ten „někdo“ chybí, na koho bychom se mohli obrátit*“ (Adam, informátor č. 5).

Informátor č. 1, Klára, a informátor č. 2, Anna, hovořily o tom, že si důvěrný vztah s někým z vychovatelek vytvořily a dodnes jsou v kontaktu. Ale i tak zmiňují osamění, které se pojí s další bariérou. „*Ale když už jsem měla to svoje bydleničko,*

tak samozřejmě si člověk s tím najednou nevěděl rady jo, najednou byl sám“ (Klára, informátor č. 1).

Anna, druhá informátorka se zmiňuje o tom, že se v životě naučila spoléhat pouze sama na sebe. Důvodem uvádí samotu, která ji provází již od své biologické rodiny, kdy neměla oporu a důvěrný vztah vytvořený s nikým. *„Mě život jako naučil, že se nemám spoléhat na někoho z ostatních, že jsem prostě vždycky na všechno byla sama“ (Anna, informátorka č. 2).*

6.1.2 Komplex samoty

Samota je jednou z psychických bariér, která se také objevila takřka u všech z dotazovaných. Opět se jedná o očekávanou bariéru, zmiňovanou odborníky. Každé dítě v dětském domově je den, co den obklopané spoustou dalších dětí, vychovatelů a ostatních osob, které se každodenně s dětmi v dětském domově setkávají. Komplex samoty je úzce spojený se stimulantem „pospolitost“. Informátory je vnímán velmi pozitivním způsobem, avšak po odchodu z dětského domova může být velkým šokem právě pocit samoty. Jak zmiňovala jedna z informátorek, ani ve startovacím bytě nepobývala sama, nýbrž se třemi či čtyřmi dalšími mladými dospělými. Je pochopitelné, že tímto způsobem se ani jeden z informátorů nemohl dostatečně dobře připravit na následující osamění. Jak zmíněná informátorka vypověděla, vedl ji pocit strachu ze samoty do dalších problémů, kterými se následně stala i dlužnou. Tento stav může svádět některé z jedinců k řešení svého pocitu samoty ke způsobu, jak se s ním vypořádat, například hledáním si nějaké „party“, snahou někam zapadnout a následně se potýkat i s možnými patologickými jevy, jakou jsou například drogy. Komplex samoty je v kontextu této práce vnímán také jako normativní potřeba, potřeba osobní identity (Matoušek a kol, 2013). Chábová (2020) k hledání své identity u této cílové skupiny zmiňuje i zjišťování informací o biologické rodině, nebo dokonce vrácení se k ní.

Klára uváděla změnu prostředí, kdy se ze zařízení plného lidí, přestěhovala samostatně do vlastního bydlení. *„Já jsem odcházela z toho velkého prostředí až když mi bylo 20 let, což bylo docela dlouho, ale samozřejmě pak byl šok, najednou jste byla sama“ (Klára, informátor č.1).* Samotu uvádí jako to, co pro ni bylo největší bariérou. *„Nejhorší pro mě byl ale ten velkej komplex samoty. Miminko, manžel, i tak to nenahradí tu velkou tlupu dětí“ (Klára, informátor č.1).*

Anna se zmiňuje převážně o osamostatnění, jako o velkém kroku, pro který se rozhodla sama, vnímá tedy samotu jako stav, který očekávala. „*Samozřejmě mám chvíle, kdy se mi po dětském domově zasteskne, nebo mi to chybí, ale prostě to tak asi je a časem to prostě zmizí*“ (Anna, informátor č. 2).

O samotě se zmiňovala velmi často i Veronika, která se po opuštění dětského domova přestěhovala do bytu s chlapcem, který byl ve stejné situaci jako ona. Tento krok považuje za neúspěšný. To z důvodu následných problémů, které byly spojeny právě s tímto chlapcem. Veronika tak konala právě ze strachu ze samoty. „*Jenže mě to prostě v tu chvíli nedocházelo, protože jsem alespoň nebyla sama. On je ten pocit samoty nejhorší. Protože i na tom startovacím bytě jsme byli ve třech, pak ve čtyřech, takže furt prostě tam byl někdo*“ (Veronika, informátor č. 4).

Adam se zmiňoval o samotě převážně ve chvíli, kdy hovořil obecně o opuštění dětského domova, netýkáje se pouze jeho, zmínil však tuto pasáž: „*Bojí se být sami, spousta lidí se bojí samoty. Já taky. doteďka si pamatuju, jak jsem večer přišel, rozsvítil jsem, takhle jsem se postavil a koukal jsem na tu postel, ještě nebyla ani složená, bylo to tam jenom namrskaný, a tak jsem čuměl a zrovna jsem si říkal „teď by mi ty smradi nevadily“*“ (Adam, informátor č. 5).

6.1.3 Finanční problémy

Tuto bariéru v souvislosti s výzkumem, vnímám opět jako jednu z očekávaných problémů, se kterými se mladí dospělí po odchodu z dětského domova velmi často setkávají. Z předem prostudovaných zdrojů například Daněk (2022) uvádí, že respondenti, týkáje se jeho provedeného výzkumu, z většiny uvedli, že svoji situaci museli častokrát řešit různými půjčkami. Dalším důvodem ekonomické nepřipravenosti může být nedostatečné uvedení do problematiky spoření a jeho následné implementace (Běhounková, 2012).

V souvislosti s výpověďmi dotazovaných v mém výzkumu je zřejmé, že jim nebyl zajištěn dostatečně velký obnos, který by jim do začátků vystačil. Proto si půjčili finance. I s tímto se většina z dotazovaných v rozhovorech svěčuje. Tuto problematiku si dále vysvětlují možným ekonomickým „nadstandardem“ na který jsou, dle výpovědí, dotazovaní v dětském domově navyklí, nebo také nedostatečnou přípravou na budoucí život mimo zařízení. Tato bariéra je v tomto výzkumu mnou vnímána spíše jako bariérou pocíťovanou. To z důvodu nejasného ukotvení jako „standardu“ a

nenávaznosti na potřeby stanovené pro tento výzkum s typologií Pražské školy. Pokud to převedu na potřeby, jednalo by se o potřebu finanční soběstačnosti. Tato bariéra zapadá mezi bariéry fyzické.

O finančních problémech se zmiňují tři dotazovaní z pěti. Anna s Klárou se pravděpodobně nepotýkaly s nepříjemnostmi, jako je tato. Informátor Radim však zdůrazňuje, že v době, kdy byl v dětském domově on, žádné programy soustředující se na finanční gramotnost neprobíhaly. *„Ale finanční gramotnost, nejdůležitější věc, která je. Tady jsme měli všechno zadarmo, žádné kurzy jsme neměli“* (Radim, informátor č. 3).

Veronika měla s financemi také problémy. Tyto problémy se pojily jak s jejím spolubydlícím, tak s penězi, které po opuštění dětského domova dostala. Bohužel tyto částky nebývají vysoké, proto si Veronika půjčila finance od banky. *„Akorát, že ten klučina mě spíš ždímal, takže taky i díky tomu jsem se dostala do těch finančních problémů. Nevím jo, třeba neměl na nájem, takže jsem si musela vzít půjčku, abych to prostě zaplatila, protože jenom ze svého bych to nezaplatila“*. *„V děcáku jsem dostala vlastně kolem 25 000. To ti dávaj jako odchod. Nevím, jak je to teď, bylo to tehdy před 7 lety. No a.... Zaříd' si vid', všechno prostě, bydlení, nějaký nábytek jako do začátku. Takže jsem si musela vzít půjčku“* (Veronika, informátor č. 4).

Informátor Adam měl velmi podobné problémy, zmiňuje, že se sice kurzů týkajících se finanční gramotnosti účastnil, ale v té době to nevnímal jako něco, co by se mu v budoucnu mohlo hodit. *„Jo, my jsme měli miliony sezení, miliony takových těch přípravných programů. Já jsem byl i v projektu Dejme dětem šanci, to je jeden z nejlepších projektů, co znám a tam nás taky připravovali, všechno možný, ale prostě jak jsi lajdák, nebo já byl v té době hroznej lajdák, co si budem povídat, tak to neřešíš prostě. Posloucháš, ale jde to pryč.“* Zmiňuje, stejně jako u Veroniky, objevily se i u něho problémy spjaté s malým obnosem, který mu byl poskytnut po opuštění ústavní výchovy. Finanční obnos mu nestačil na náklady na bydlení a další. *„Já jsem si začal půjčovat, že jo, máme tady dostupný tady ty nebankovní společnosti, ty ti půjčí, prostě stačí, že nemáš nikde nějaký zápis a půjčí ti, že jo“* (Adam, informant č. 5). Adam v několika částech rozhovoru zmiňuje zadluženost. Vnímá to jako jednu z nejtěžších překážek, které se mu tehdy na cestě za osamostatněním vyskytly.

6.1.4 Důvěra jen v sebe sama

Usuzuji, že tato bariéra je z nějaké části považována za spjatou s bariérou „pěstování důvěry“, tedy absence důvěrného vztahu s určitou osobou. Zdá se, že osoba důvěřující jen sama sobě patrně našla zklamání v druhých. I tak je tato bariéra interpretována zvlášť. Jedná se o in vivo kód, tedy bariéru, která nebyla očekávaná. Byla stanovená až pro svoji zajímavost. Lze usuzovat, že tato bariéra je symbolickou. Informátoři měli již z minulosti špatné zkušenosti s důvěrou v druhé lidi. Z toho důvodu se pravděpodobně „uzavřeli“ sami do sebe a věří pouze sobě. Výpovědi, ve kterých se vyskytuje, se nachází pouze u dvou informátorů. *„Život mě naučil, že se nemám spoléhat na někoho z ostatních, že jsem prostě vždycky na všechno byla sama“* (Anna, informátorka č. 2).

Dále pak u Radima: *„Přestal jsem věřit lidem, začal jsem věřit těm psům a všechno, co jsem si řekl, si udělám podle svého. I když to budu dělat špatně, tak si můžu jenom vynadat sám sobě“* (Radim, informátor č. 3).

6.1.5 Studený odchov

Tato bariéra vznikla z výpovědi jednoho z informátorů. Často se v rozhovorech, nepřímo i přímo, naráželo na velmi dobré finanční zajištění dětského domova. Dětský domov má možnosti zajistit dětem alespoň nestrádání, pokud se týká ekonomického zajištění. Někteří z informátorů však dávají svoji ekonomickou nepřipravenost za vinu právě finančnímu nadbytku a velmi dobrému ekonomickému zajištění, které jim dětský domov poskytl, viz bariéra finanční problémy. Studený odchov by byl v této práci přirovnán také k bariéře pocíťované, a to ze stejného důvodu jako bariéra finanční problémy. Jedná se však o in vivo kód, který nebyl očekáván. Z důvodu návaznosti na finanční problémy by se i zde jednalo o bariéru fyzickou.

Informátor Adam zmiňuje, jak bylo dětem znovu přispíváno, kdykoliv jim finance došly. Dle Adama se tímto způsobem dá těžko připravit na opravdovou realitu, kdy dotyčný nedostane peníze ve chvíli, kdy je jednoduše utratí. *„Jenom na jídlo čistě, já nevím, v té době to dělalo asi 3700, asi 120 korun to vycházelo na den a s tím ty sis musela vyjít. No ale když si z toho utratila, jo třeba za cigárka, nebo dřív, než vůbec ten měsíc skončil, tak jsi přišel za tou tetou „teto já jsem nevyšel, prosím tě, mohla bys?“ Jo? A šlo to no. Ale dneska když nevyjdeš, tak nemáš šanci. Takže to bych změnil, spoustu věcí bych změnil“* (Adam, informátor č. 5).

„Takže tady jsou připraveny děti až moc dobře a mají až moc dobrý vybavení a až moc hezky se o ně pečuje, že by to chtělo možná trošku zpřísnit“ (Adam, informátor č. 5). Tímto se tedy vracím k části práce, kde jsou reflexe účastníků výzkumu právě k dětskému domovu, ve kterém vyrůstali.

6.1.6 Udržování kontaktu s biologickou rodinou

Z východisek odborné literatury se k tomuto tématu vyjadřují někteří odborníci. Mendes a kol. (2012) uvádí, že podporování kontaktu s biologickou rodinou má dobrý vliv na mladého dospělého. I v časopis Sociální práce zmiňuje spolupráci zařízení s rodinou dítěte a podporu navazování pozitivních vazeb mezi dítětem a rodinou (SP, 2023). Jak již bylo zmíněno v teoretické části práce, například Gottwaldová podotýká, že tímto způsobem se mohou mladí dospělí opět navracet do patologického prostředí, ze kterého byli odebráni, pokud biologická rodina nevyvíjí opravdovou snahu o nápravu toho, co bylo považováno za nežádoucí (Gottwaldová, 2006). Na tuto problematiku naráží také Chábová (2020) ve spojitosti s hledáním vlastní identity.

Pouze jeden z účastníků tohoto výzkumu měl vlastní zkušenosti s občasným setkáváním se s biologickou rodinou a udržováním vztahů s nimi. Výhradně informátor Adam, který však v patnácti letech kontakt ukončil. I tak se nacházely tyto děti v rodinných skupinách se zúčastněnými informátory. Ti na toto téma v rozhovorech narážejí a určitými způsoby se k tomuto tématu vyjadřují. Vzhledem k četnosti vyjádření nezávislých informátorů je i tato bariéra považována za relevantní. Tato bariéra je tedy okódována jako očekávaná a představuje pro tuto práci potřebu normativní, a to potřebu osobní identity (Matoušek a kol., 2013). Jedná se o bariéru psychickou.

Jednou z nich je informátorka Klára, která později v dětském domově pracovala jako vychovatelka. *„Ale dneska mají ty možnosti větší a můžou se scházet fakt často. Mají třeba i prodloužený pobyty, třeba na dva měsíce v kuse a to nebývalo. A to je na škodu“ (Klára, informátorka č. 1).*

Veronika je dodnes v kontaktu s jednou z vychovatelek. Má s ní velmi dobrý vztah a vzájemně se sobě svěřují. *„Ted'ka mi to přijde, že ty děti si vůbec ničeho neváží. Náročný je to i pro ty vychovatelky že jo, co mi právě ta teta vypráví doted', protože 5 dní v týdnu se tam prostě o něco snaží a děti odjedou na víkend a je to zase v čudu“ (Veronika, informátorka č. 4).*

Na konto tohoto tématu „biologická rodina“ se vyjadřoval i informátor Adam „Nevím, jestli jsi o tom slyšela, jestli ti to někdo vyprávěl, ale rodiče si často ty lidi najdou, když odchází z toho dětského domova. Já to jako nechápu jo, oni si najednou najdou kontakt „Ahoj Zdeničko, to jsem já, tvoje maminka“. Víš, jenže ty lidi, jak jsou prostě zoufalí a podle mě se toho i bojí a neví kam a tak, tak se k těm rodičům prostě vrátí. Ty je oberou, že jo, prachy zadarmo, nemusím měsíc makat, že jo. No a pak zase čau. Ale já znám takových lidí spousta. Ozvali se rodiče, no a ty děti měly samozřejmě radost, že se po takový době ozvala maminka. Někdo má o ně zájem“ (Adam, informátor č. 5).

6.2 Kategorie stimulanty

U této kategorie byly vytvořeny i samostatné kódy pro stimulanty, které dotazovaní označili během rozhovoru jako motivaci. Jednotlivé výpovědi šlo těžce zařadit mezi ostatní subkategorie, z důvodu svého jasného označení, proto budou zařazeny pod kategorii stimulanty.

„Měla jsem pak zakomplexovaný, že musím být hodná, aby mě měli lidi rádi. Pak jsem zjistila že když zpívám a jde mi to, tak mě rádi mají. No, a to mě posouvalo vlastně tak nějak dál, být lepší, zdokonalovat se“ (Klára, informátorka č. 1).

„Mám motivaci v tom, že když bych dala vychovatelkám najevo, že jsem spadla na dno, tak bych jednu z nich zklamala a nemile překvapila, takže to je moje motivace k tomu fungovat. Nechci je zklamat“ (Anna, informátorka č. 2).

„Motivace byla, že chci ukázat sám sobě, že na to mám. Ne ostatním, nikomu z děcáku, sám sobě“ (Radim, informátor č. 3).

„Já jsem se chtěla o sebe umět postarat a jako dokázat těm rodičům, že na to prostě mám i bez nich. To pro mě byla ta největší motivace ...chtěla jsem být prostě soběstačná“ (Veronika, informátorka č. 4).

„Motivace pro mě byla taky paní Dana“ (Adam, informátor č. 5).

6.2.1 Vytvořený důvěřivý vztah s osobou

Podle rozhovorů měla většina z dotazovaných vytvořený hezký vztah s nějakou z osob, pracující v dětském domově. Ať to byla vychovatelka, kuchařka, či ředitelka. Ale jak vyplývá z předchozích zjištění, ani to tolikrát nestačilo pro vytvoření si opravdové důvěry s danou osobou. Ač se jedná o stimulant, i tak je nějakým způsobem

spojen s bariérou „pěstování důvěry“. Jedná se tedy i zde o potřebu normativní, potřebu jistoty a bezpečí. Nicméně je tento vytvořený vztah s nějakou osobou, například právě z dětského domova, ulehčující okolnost, která dané osobě velmi napomáhá s adaptací se na samostatný život.

„Já jsem si tam vytvořila hezký vztah s jednou tetou, s ní jsem ve spojení dodnes a měla jsem s ní fakt krásný vztah, byla to taková moje mamka“. „Ale naučilo mě to, že existuje nějaká láska, poprvé jsem to tam pocítila. Ukázali mi, co je správný, co není správný“ (Klára, informátorka č. 1).

„Vlastně jsem s nimi v kontaktu dodneška, já za nimi chodím a když bych něco potřebovala, radu, pomoc, tak se na ně můžu obrátit. To jsou jako jediný lidi v mém životě, kterým plně důvěřuju a vím že jsou tady pro mě“ (Anna, informátorka č. 2).

„Mám tam vlastně osobu, přímo na té skupině, kde jsem vlastně v těch 16 vyrůstala, tak jsem si tam udělala vztah k jedné tetě a s tou se vlastně vidáme do teďka. Já jsem ji vlastně v té době vnímala jako svojí druhou mámu“ (Veronika, informátorka č. 4).

„Byly tam i takovýhle tety, se kterými jsem měl vztah, ale bylo jich tam víc, rozhodně pak třeba i ty strejdové. Já nevím, jestli jsou tam do teďka, ale ty byli taky super“ (Adam, informátor č. 5).

6.2.2 Pospolitost

Pospolitost je vnímána informátory za velmi pozitivní „jev“, který se v dětském domově odehrával. Dá se však nad ním uvažovat i v té stinnější stránce. Děti v dětském domově jsou zvyklé na množství lidí na jednom místě. Nežijí sami, jsou neustále součástí nějaké skupiny lidí. Když následně dětský domov opustí, pospolitost jim začne značně chybět. Zdá se být pak těžším úkolem, zvyknout si na „samotu“. Tento stimulant se setkává s velmi blízkou příbuzností s bariérou „komplex samoty“. Neboť jsem ho zmiňovala již při interpretaci bariéry „komplex samoty“, není třeba se dále rozepisovat. Jedná se o in vivo kód, tento stimulant byl nečekaným a překvapivě zmiňovaný většinou informátorů. Pospolitost je v kontextu této práce vnímána také jako normativní potřeba. Tedy potřeba osobní identity, patřit „někam“ být součástí „něčeho“ (Matoušek a kol, 2013).

„Všichni jsme byli furt pospolu, všechno se odehrávalo v jídelně, nějaký to stravování pospolu, společný věci v hale. Furt jsme měli rušno“, „Miminko, manžel, i tak to nenahradí tu velkou tlupu dětí“ (Klára, informátorka č. 1).

„První rok po odchodu z děcáku se mi hodně stejskalo a vemte si, že se probudíte mezi padesáti dětma. A najednou ticho“ (Radim, informátor č. 3).

„On je ten pocit samoty nejhorší. Protože i na tom startovacím bytě jsme byli ve třech, pak ve čtyřech, takže furt prostě tam byl někdo“ (Veronika, informátorka č. 4).

6.2.3 Vzpomínky na dětský domov

„No a nejradši vzpomínám na tu pospolitost, zázemí, zážitky, ne každý se dostane k moři, na hory a tak. Ale nechtěla bych být už nikdy dítětem, když si vzpomenu, co všechno jsem si prožila doma“ (Klára, informátorka č. 1).

„Já jsem to u sestry neměla úplně v pohodě, takže pro mě to byla záchrana a byla jsem tam šťastná. Tam prostě ty děcka se mají líp než mnohdy děcka z rodin. Ano nemají tam nějakou tu rodičovskou lásku, ale prostě jezdí na tábory, na pobyty, prostě všechno, co se týče školy, škola v přírodě, lyžák, všechno se jim děcák snaží zajistit“ (Anna, informátorka č. 2).

„Já jsem si díky dětskému domov užil výměnný pobyty, jeli jsme do Francie, do Belgie, do Německa, prostě Itálie, tam jsme jeli k nim do děcáku, ten děcák jel pak sem“ (Radim, informátor č. 3).

„Já jsem třeba byla vděčná, že jsem tam byla jo, protože jsem dostala daleko víc, než jsem dostala doma, dokavad' jsem potřebovala nějaký oblečení, tak mi na to dali peníze. Jeli jsme na nějaký výlet. Dostala jsem na to taky peníze. Cokoliv se mi rozbilo, potřebovala jsem... Fakt jsem měla jo, doma jsem tohleto neměla“, „Pro mě to bylo prostě takový jako vysvobození z toho z toho teroru, co jsem měla doma“ (Veronika, informátorka č. 4).

„No a v děcáku? V děcáku jsem se měl krásně, jo, to já na to vzpomínám hrozně rád“, „Takže ten děcák je super, že tam máš všechno, ale je to špatně. Já bych byl pro, ať se to trošku reguluje. Jo, ona se nadává, že chudinky, chudinky, ale oni se tam opravdu mají jak prasata v žitě“ (Adam, informátor č. 5).

Některé interpretace byly již sdíleny v části práce, která se věnovala charakteristice místa. Zde se tedy některé z uvedených pasáží opakují. Důležité je

však podotknout to, že každý z informátorů uvažuje nad dětským domovem Pampeliška jenom dobře. Zajímavý poznatek je však to, že několik informátorů vypovědělo v rozhovorech, že velmi dobré finanční zajištění dětského domova a „neomezené“ množství peněz může klamně znázorňovat opravdovou realitu. Jedná se o in vivo kód, který se opět setkává s návazností na bariéry. Nebylo v práci očekávané setkání se s tímto stimulantem. Jedná se o stimulant pocíťovaný, spjatý s bariérou „finanční problémy“.

Závěr

Tato práce si kladla za cíl identifikovat potřeby osob, které od svého dětství, nebo adolescentního období, trávili život v dětském domově. Pro tento cíl práce jsem se rozhodla z důvodu, abych zjistila, s jakými potřebami se tito lidé po opuštění dětského domova setkávají. Výsledky svého výzkumu bych ráda poskytla dětskému domovu, který mi předal kontakty na informátory.

Práce je dělena na dvě části, dosavadní vědění a teoretické ukotvení problematiky a metodologickou část. V první části jsou krátce představena zařízení ústavní výchovy. Následuje kapitola zabývající se potřebami. Navazující kapitola se věnuje přípravě na odchod z dětského domova. V metodologické části je nejdříve představena charakteristika místa, tedy dětského domova. K samotnému zjištění potřeb byl zvolen postup pomocí nalezení bariér a stimulantů, které se těmito lidem po opuštění dětského domova vyskytovaly nejčastěji. Metodou vytvoření dat byly hloubkové rozhovory uskutečněné s informátory. Dotazovaní pocházeli z jednoho konkrétního dětského domova, který jsem si pro tuto práci pojmenovala Pampeliška pro zachování co největší anonymity. Postup při výběru těchto informátorů byl proveden metodou záměrného výběru za pomoci dětského domova Pampeliška a tamních zaměstnanců.

Tito lidé ve svém dětství bohužel neměli to štěstí a nevyrostali v rodině vyznačující se prosperujícím prostředím plným lásky a bezpečí. Pocházejí z nepříznivého rodinného prostředí, nebo se dokonce setkali s nějakou formou násilí. Ústavní výchovné zařízení, v tomto případě konkrétně dětský domov Pampeliška, představoval pro tyto děti jediné zázemí a jediný domov, který v té době mohly mít. Lidé, kteří je především obklopovali, byli zaměstnanci dětského domova a ostatní děti, nacházející se v podobné situaci. Málokdo si dokáže představit, jak tato situace může být náročnou. Snad jen oni samotní, eventuelně jejich vychovatelé a pracovníci domova.

Když nastane čas, kdy musí dětský domov opustit, začíná jim zcela úplně nová životní etapa. Z místa plného vrstevníků a dalších dětí se ze dne na den přesouvají do místa, kde se nacházejí sami. Zbývá jim častokrát jen několik kontaktů, na něž se mohou obrátit v případě nesnází. Tyto kontakty si odnesli právě z dětského domova. Někteří si ani tyto kontakty utvořit nemuseli a zbývá jim pouhopouhá důvěra v sebe, ve své schopnosti zvládnout se adaptovat na nové a často i neznámé prostředí. Této fázi života by měla bezpodmínečně předcházet dlouhodobá a systematická příprava

vedená pracovníky dětského domova, který vyvíjí snahu daného jedince co nejlépe připravit na tuto životní etapu. Může se to podařit a jedinec opravdu odchází s pocitem připravenosti. Podařit se to ovšem také nemusí a dotyčná osoba odchází úplně nepřipravena.

Proto bylo cílem této práce zjistit, jaké potřeby osoby, které v minulosti dětský domov opustily, vnímají zpětně jako ty nejdůležitější. Potřeby se identifikovaly prostřednictvím zjišťování bariér a stimulantů, o kterých se tito lidé při svém vyprávění jedinečného příběhu zmiňují.

Výsledky výzkumu přispívají svým dílem k dané problematice a poukazují na doposud zjištěné informace, které vycházejí již z větších výzkumných bádání odborníků. Za nejtěžejnější z nich považuji absenci důvěryhodné osoby. I tato práce tuto skutečnost potvrdila. Pro tento výzkum byla absence důvěryhodné osoby zahrnuta do nenaplněné potřeby jistoty a bezpečí. Získaná data upozornila i na to, že většina z účastníků výzkumu měla utvořený hezký vztah s některým z vychovatelů, často dle jejich slov nahrazoval vztah s biologickou matkou. I přes to nevykazuje znaky naplnění role důvěryhodné osoby. I přes silnou vazbu s někým z vychovatelů neřešili dotazování své největší potíže (bariéru) právě s touto osobou. Je rovněž pochopitelné, že vychovatelé nemohou zastat tuto roli s tolika dětmi, kolik jich v rodinné skupině pobývá a kterým se snaží být každodenní oporou. Z absence důvěryhodného člověka vyplývá i zjištění, kdy dva z dotazovaných uvádějí důvěru jen v sebe, vycházející pravděpodobně ze zklamání v druhé lidi, které si patrně odnášejí ze své minulosti.

Z výsledků vyplynula i další důležitá bariéra, a to samota. S touto bariérou se „ruku v ruce“ nese potřeba osobní identity. Jak bylo již popsáno, mladý dospělý odchází z dětského domova, který mu byl zázemím. Zázemím plným lidí, kteří ho každodenně obklopovali a on k nim patřil, byl součástí skupiny. Tato skupina pro něho mohla být jedinou rodinou, kterou v tu dobu měl. Po opuštění dětského domova se najednou ocitl sám. Každý z dotazovaných vypověděl, že samota byl stav, kterého se nejvíce obávali, nebo pro ně byl opravdu druhou z největších bariér. V tomto okamžiku se může přihodit, že dotyčný začne pátrat po své identitě, po své biologické rodině, po místě či skupině lidí, kde by se mohl stát právoplatným členem, tak, jak jím byl právě v dětském domově. I to s sebou může nést nevhodné následky. Jak bylo v práci upozorňováno, dítě se z těchto důvodů může navracet do patologického rodinného prostředí (Gottwaldová, 2006). Tímto mohu plynule navázat na předchozí potřebu, která

zahrnuje důvěryhodnou osobu. Dalo by se uvažovat nad tím, zda by přítomnost této osoby dokázala snížit obrovský „komplex samoty“. Vrátil-li se k navracení se do biologických rodin, z rozhovorů s dotazovanými vzešlo tvrzení, že v posledních letech je velmi dbáno na udržování kontaktů právě s biologickými rodinami. Bohužel to dle výpovědí dotazovaných nemusí být tím nejlepším počinem. Pro vychovatele a celkově dětský domov je tento stav často kontraproduktivním. Jestliže se rodiny opravdu nesnaží napravit to, co by měly, vrací se děti neustále do prostředí, ze kterého byly odebrány. Vychovatelé se tedy znovu a znovu pokoušejí o „něco“, co je po prázdninách strávených s rodiči opět v původním stavu.

To, že se lidé po odchodu z ústavní výchovy potýkají s problémy finančními, se zadlužením a exekucemi, bylo očekávané. Překvapivé bylo hlubší zjištění, že tyto problémy patrně vycházejí ze samotného ekonomického nadstandardu, ve kterém dotazovaní po celou dobu v dětském domově žili. V rozhovorech bylo často zmiňováno o dovolených v zahraničí, zprostředkování veškerých zájmových aktivit, nebo také poskytnutí finančního obnosu pokaždé, když dotyčnému finance (které měl poskytnuty na měsíc jako kapesné) došly. Je pochopitelné, že se dětský domov snaží těmto dětem poskytnout zabezpečení a nestrádání alespoň z té ekonomické strany. Ve většině případech bohužel nemají kapacitu, ač značnou snahu vyvíjejí, na to, aby bylo toto uspokojení obstarané i z té emocionální strany. Na to by však například vychovatelé potřebovali více prostoru a méně dětí v rodinné skupině.

Abych tedy veškeré shrnula, výzkum poukázal na zjištění, na které již mnozí odborníci upozorňují. Potřebu jistoty a bezpečí, tedy důvěryhodné osoby (kamaráda, jak někteří z dotazovaných tuto osobu formulují), která by se dle odborníků pravděpodobně dala nahradit například klíčovým pracovníkem. Potřebu osobní identity, která upozorňuje na samotu, tkvící ze zvyku na stále poněkud velké skupiny dětí, žijící na jednom místě. A potřebu finanční soběstačnosti, kterou dětské domovy mladým dospělým zajišťují po dobu pobývání v zařízení. Na tomto poznatku by se dal postavit další výzkum, zabývající se zjištěním, jak moc ovlivňuje následné fungování jedince v samostatném životě „nadstandard“ dětského domova. Zdali jsou patrné rozdíly adaptace se na život po opuštění kvalitně finančně zajištěného ústavního zařízení, oproti méně finančně zajištěnému, či nikoliv.

Resumé

This bachelor thesis aimed to identify the needs that people encounter after leaving institutional care, specifically from a children's home under the pseudonym Pampeliška. The first part of the thesis deals with current knowledge and theoretical grounding of the issue. The section on current knowledge presents research whose results are used throughout the work. The theoretical grounding of the issue includes three chapters. Then there is definition of institutional-released children according to Act No. 109/2002 Coll., where individual facilities are briefly introduced. The next chapter focuses on needs and then devotes of preparing for leaving the children's home.

The second part of the work is focused on research. This is a case study, which is qualitative research. Informants were selected using a purposive sampling method with the help of the local staff of the children's home. Five in-depth interviews were conducted, with three women and two men. By conducting the research, the necessary barriers and stimulants were identified, according to which needs could be identified. I understand the need as a hypothetical state in which barriers are minimised and stimulants are maximised. The conducted research yielded insights that can be taken into account in the systematic preparation of children for leaving the children's home. These include the need for security and safety, the need for personal identity, and the need for financial self-sufficiency.

Použitá literatura

ARCHIV. Interní materiál dětského domova

BĚHOUNKOVÁ, Leona, 2012. *Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstajícího v náhradní výchovné péči*. Praha: Togga. 154 s. ISBN 978-80-7476-020-4

Časopis Sociální práce. Individuální přístup k ohroženým dětem jako klíč k naplnění jejich potřeb. [online]. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2003- [cit. 1.3.2023]. ISSN: 1805-885X. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/online-clanky/individualni-pristup-k-ohrozenym-detem-jako-klic-k-naplneni-jejich-potreb/>

DALY, Fiona, 2012. What do Young People Need When They Leave Care? Views of Care-leavers and Aftercare Workers in North Dublin. *Child Care in Practice*. [online]. 18(309-324) [cit. 20.1.2023]. ISSN: 1476-489X. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13575279.2012.713852?src=recsys>

DANĚK, Alois, 2022. *Adaptabilita dětí opouštějících zařízení ústavní výchovy v současné společnosti*. Manager: Poradce. 3-4 s. [cit. 22.1.2023]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/358270607_Adaptabilita_deti_opoustejicich_zarizeni_ustavni_vychovy_v_soucasne_spolecnosti

DEJMEDETEMSANCI, 2021. *Dejme dětem šanci o.p.s.* [online]. Copyright [28.12.2022]. Dostupné z: <https://www.dejmedetemsanci.cz/>

ERVIN, Alexander MacKay, 2005. *Applied Anthropology: Tools and Perspectives for Contemporary Practice*. Boston: Allyn and Bacon.

FROUZOVÁ, Dagmar, 2009. *Ústavy výchovné péče v Plzni a jejich funkce*. Plzeň. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta pedagogická.

GOTTWALDOVÁ, Marie a kol, 2006. *Dlouhodobá příprava dětí s nařízenou ústavní výchovou na vstup do samostatného života*. Chrudim: Centrum J. J. Pestalozziho, o.p.s.

HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena, 2009. *Psychologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-569-1.

HENDL, Jan 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. 228 s. ISBN 80-7367-040-2.

CHÁBOVÁ, Klára, 2022. *Odchod z dětského domova je krok do neznáma* [podcast]. Podcast Šance dětem. Praha: Nadace Sirius.

CHÁBOVÁ, Klára a kol, 2022. *Společně po svých*. Praha: Nadační fond Krok domů. ISBN: 978-80-908459-1-6

JANDOUREK, Jan, 2012. *Slovník sociologických pojmů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN: 978-80-247-3679-2

KRONIKA. Interní materiál dětského domova

KROKDOMŮ, 2023. *Nadační fond Krok domů* [online]. Copyright [28.12.2022]. Dostupné z: <https://www.krokdomu.cz/>

LANGMEIER, Josef. MATĚJČEK, Zdeněk, 2011. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1983-5

MATĚJČEK, Zdeněk, BUBLEOVÁ, Věduna, KOVAŘÍK Jiří, 1997. *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. 1. vyd. Praha: Psychiatrické centrum. ISBN 80-85121-89-1.

MATOUŠEK a kolektiv, 2007. Děti mezi ústavní výchovou a rodinou. In: *Děti mezi ústavní výchovou a rodinou* [online]. Praha: Národní vzdělávací fond, o.p.s. a Člověk hledá člověka, o.s., s. 4. [cit. 23.2.2023]. Dostupné z:

<https://www.knihovnanrp.cz/publikace/deti-mezi-ustavni-vychovou-a-rodinou-sbornik-ke-konferenci/>

MATOUŠEK, Oldřich a kolektiv, 2013. *Encyklopedie sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0366-7.

MATOUŠEK, Oldřich a kolektiv, 2013. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 3. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0213-4.

MATOUŠEK, Oldřich, 2019. Odcházení mladých dospělých z ústavní péče. *Fórum sociální práce*. [online]. 12(55-57) [cit. 26.2.2023]. ISSN: 2336-6664. Dostupné z: <https://forumsocialniprace.ff.cuni.cz/magazin/2019-2/>

MENDES, Philip, JOHNSON, Guy & MOSLEHUDDIN, Badal, 2012. Young People Transitioning from Out-of-Home Care and Relations with Family of Origin: An Examination of Three Recent Australian Studies. *Child Care in Practice*. [online]. 18(357-370) [cit. 27.2.2023]. ISSN: 1476-489X. Dostupné z:

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13575279.2012.713849>

MIOVSKÝ, Michal, 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, a.s. 94 s. ISBN 80-247-1362-4.

MPSV, 2022. *Analýza potřeb dětí v kontextu pobytové péče*. Projekt Podpora systémových změn v oblasti služeb péče o ohrožené děti, mladé lidi a rodiny v České republice. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. 25 s.

MPSV, 2023. *Podpora mladých lidí opouštějících náhradní péči*. Metodická informace Ministerstva práce a sociálních věcí [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. [cit. 26.2.2023]. Dostupné z:

https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Metodick%C3%A1_informace_Z_P_final.pdf/7e939737-aa1a-15d2-0813-a6207b9f31b3

MPSV, 2012. *Souhrnný Katalog potřeba kompetencí*. Projekt Podpora procesů v sociálních službách. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. 5 s.

MPSV, 2011. *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. ISBN 978-80-7421-040-2

MUZYDETEM. *Múzy dětem*, z. s. [online]. Copyright 2023 [28.12.2022]. Dostupné z: <http://www.muzydetem.cz/onas/>

PROJEKT PERSIST, 2022. *Integrace dětí z dětských domovů do společnosti a jejich adaptace na trhu práce* [online]. Praha: České vysoké učení technické v Praze. 97 s.

PLHÁKOVÁ, Alena, 2003. *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia. 366 s. ISBN 80-200-1086-6

REICHEL, Jiří, 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-3006-6

ŘÍČAN, Pavel, 2010. *Psychologie osobnosti*. Praha: Grada Publishing, a.s. 96 s. ISBN 978-80-247-3133-9

SPIŠÁKOVÁ-PECINOVÁ, Martina, 2015. Systém osamostatňovania sa mladých dospelých po odchode z detského domova. *Časopis Sociální práce*. [online]. 4 [cit. 20.1.2023]. ISSN: 1805-885X. Dostupné z: <https://socialniprace.cz/online-clanky/system-osamostatnovania-sa-mladych-dospelych-po-odchode-z-detskeho-domova/>

SPRAVNYSTART, 2018. *Správný start s.r.o.* [online]. Copyright [28.12.2022]. Dostupné z: <http://www.spravnystart.cz/>

STRAUSS, Anselm a CORBINOVÁ, Juliet, 1999. *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Nakladatelství ALBERT. ISBN 80-85834-60-X.

ŠVEHLA, Jakub a POLÁČKOVÁ, Martina, 2020. *Příprava mladých dospělých vyrůstajících v pobytových zařízeních na odchod do dospělého života*. Praha: Nadační fond Krok domů.

SWAN, Maria, HOLT, Stephanie & KIRWAN, Gloria, 2018. Who do I turn to if something really bad happens? Key working and relationship-based practice in residential child care. *Journal of Social Work Practice*. [online]. 32(447-461) [cit. 20.1.2023]. ISSN: 1465-3885. Dostupné z:

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02650533.2018.1503161?src=recsys>

VÁGNEROVÁ, Marie, 2005. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-0841-9.

VYHLÁŠKA Č. 438/2006 Sb. Vyhláška, kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních

YOURCHANCE, 2023. *Yourchance o.p.s.* [online]. Copyright [28.12.2022]. Dostupné z: <http://www.yourchance.cz/>

ZÁKON Č. 109/2002 Sb. Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

Přílohy

Příloha č. 1 Tabulka s kódy

B0 Bariéry	B1 Pěstování důvěry B2 Komplex samoty B3 Finanční problémy <u>B4 Důvěra jen v sebe sama</u> <u>B5 Studený odchov</u> B6 Udržování kontaktu s biologickou rodinou
S0 Stimulanty	S1 Vytvořený důvěrný vztah s osobou <u>S2 Pospolitost</u> <u>S3 Vzpomínky na dětský domov</u>

Tabulka č. 2, Zdroj: Vlastní

Vysvětlivka:

Podtržené kódy = in vivo kódy

Nepodtržené kódy = klasické kódy

Příloha č. 2 Charakteristika dotazovaných

Dotazovaný č. 1

Prvním dotazovaným byla žena Klára. Její příběh v dětském domově započal ve dvanácti letech, kdy se sama za své vlastní vůle rozhodla biologickou rodinu opustit. Se svými rodiči nezažívala nic dobrého, proto byl pro ni dětský domov opravdovým zázemím a bezpečím. V tomto zařízení pobývala do svých dvaceti šesti let z důvodu studia v zahraničí na vysoké škole. Po dostudování školy žila se svým mužem, založila si vlastní rodinu, vyučovala na základní škole. Nějaký čas byla zaměstnaná v divadle, později se vrátila zpět do dětského domova jako vychovatelka.

Dotazovaný č. 2

Druhým informátorem je opět žena, s pseudonymem Anna. Své dětství prožila především s matkou, kde se potýkala s týráním. Následně žila u své nevlastní setry, která jí, dle Anny, byla oporou pouze rok a půl. Následně nastaly problémy i tam a Anna byla přesunuta do dětského domova. Dětský domov jí poskytl zázemí, které tehdy potřebovala. Již při pobytu v zařízení Anna vykonávala brigádní činnost, kterou jí pomohlo zajistit právě samotné zařízení. Po dosažení dospělosti se rozhodla zařízení opustit a osamostatnit se, i přes to že nadále studovala. Po opuštění DD se po nějaké době sestěhovala se svým partnerem. Nadále studuje střední školu a ve svém volnu pokračuje s vykonáváním práce na pozici brigádník.

Dotazovaný č. 3

Třetím informátorem je muž Radim. Původně žil se svými prarodiči, otce nepoznal nikdy a s matkou se dostal do kontaktu až ve svém vyšším věku. Prarodiče mu zemřeli a on se následně ve svých dvanácti letech dostal do dětského domova. Po dosažení dospělosti a dostudování ošetřovatelské školy se Radim osamostatnil. Hovoří o tomto období jako o velmi těžkých časech, kdy neměl kde být, potýkal se s drogami a byl zadlužený. Ze všeho se dostal a oporu měl a má ve své ženě. Absolvoval spoustu brigád a byl zaměstnaný v nemocnici.

Dotazovaný č. 4

Čtvrtým informátorem je žena Veronika, která si ve své biologické rodině prošla nelehkými zkušenostmi, kdy se setkala i s fyzickým násilím. Do dětského domova se dostala až ve svých šestnácti letech. Sama tedy situaci popisuje jako „jednodušší“ na

přípravu na odchod z DD, oproti ostatním dětem, se kterým se v dětském domově setkávala. Zdůrazňuje základy získané ze své biologické rodiny, které ji postupem času byly nápomocnými v období osamostatnění se. Po tom, co se Veronika rozhodla odejít z dětského domova ve svých dvaceti dvou letech, popisuje sestěhování se dohromady s chlapcem, který pocházel tak jako ona z dětského domova. Rozhodnutí o spolubydlení padlo především z důvodu vzájemné výpomoci a podpory. Ze společného žití však nastaly dle Veroniky problémy, které ji dovedly až k zadlužení se. Dotyčná se po určité době od daného chlapce odstěhovala. Nyní bydlí se svým mužem a založila si vlastní rodinu.

Dotazovaný č. 5

Pátým informátorem je muž Adam, odebrán z rodiny, kde hrála největší roli především velmi špatná finanční situace. Otec byl ve výkonu trestu odnětí svobody a matka nebyla ze svých finančních prostředků schopna zajistit svým dětem vhodné zázemí. Adam byl tedy společně i se svou sestrou umístěn do dětského domova ve svých osmi letech. Adam popisuje pravidelné návštěvy jeho matky, se kterou ve svých pozdějších letech kontakt utnul. Po odchodu z dětského domova, ve svých dvaceti dvou letech, sám sebe zadlužil z důvodu nedostatku finančních prostředků k zajištění bydlení, splacení kauce, vybavení bytu. Popisuje toto období jako velmi náročné. Dodnes má dvě zaměstnání, aby veškeré dlužné částky splatil.